[Erdélyi Magyar Adatbank]
Visky András: Reggeli csendesség

Sacinak

A Logodi utca

I

„ébredj a valóra...”
(Kosztolányi Dezső: Hajnali részegség)

Ki van „ott”?

Kitekinteni „innen“, e helyről, ahol állunk, ki, el, hajnalban, jó reggel legalábbis. „Ahogyan a ketrecből kitekintünk.“ Először szél volt, utána mindjárt ketrec – jut konszenzusra a poézis hangján az e századi „e helyről” való vélekedés Kosztolányitól Pilinszkyig.

Amit tudunk, az hallásból van; akik vagyunk, az visszhang.

„Hallottam, de csupán ütemét, ha tudom, nem a verset” – riad Vergilius, a szó elszáll, az ütem – tá-ti-tá-titi-tá-titi-tá-titi-tá-titi-tá-tá – megmarad.

In principio – *fürkészi a nyelv ama hajnalhasadtát, az elsőt vélhetően, amelyet még nem a Nap ragyogtat és nem a szikrázó csillagsereg határol, hanem a beszéd. Kezdetben – véli tudni rólunk és magamagáról, homályos bizakodással, a nyelv.*

A beszéd, az eredendő, megszólítás. Angyali botorkálás, „le-föl”, „ingben”, részletező-izgatott megnevezése „így és úgy, balga szókkal” a kietlennek és pusztának *„Várj csak, hogy is kezdjem?”, hogy is?, hogy is? Miként ha a teremtő – a Teremtő? – dadogása volna, látván a szegényes és elhagyott, világméretű Logodi utcát.*

Ahol van lakozásunk, ott és benne. Őshazám az ég. *(Michelangelo)*

Benne, aki egyedül van.

Ám megszólalása révén máris többen van, szerteárad, mígnem így jó, *mondja,* így megszólalván jó, *állítja a Beszéd.*

A Ki vagyok? *kérdésével a* Ki szólít? *áll párban. Nélküle az első sincs, ismeri fel a Személyesen Létező* in principio, *akkor, és elindul, hogy legyen. Én sem vagyok, mondja, ha meg nem szólíttatom. És ez a nagy szomorúság, „valami tiszta fényes nagyszerűség, / reszketve és szilárdul, mint a hűség” ott lebeg – azóta is – a teremtés felett. Mely ólnál szűkösebb, és megtévesztésig hasonlít – „ha emlékezni tudsz” – a „szegényes, elhagyott”, a Tejútba torkolló Logodi utcára. Ahol találkozunk. S abban, ahogyan egymásra meredünk, van mindig valami idő előtti sejtelem.*

„Ki van ott?”

„Ott” a jelentés helye van.

Nem „én”, nem „te”, írható homályos bizakodással. „Ha nem unnád.”

A „ki” van és a „van” van.

Meg a „ ”.

A beszéd felette szükséges hiábavalósága

Ezeket beszéltem néktek, hogy meg ne botránkozzatok.

János 16,1

Mindhiába.

Mert az Ember Fiának szenvedése, az Isten Fiának a halála – ami, egyébiránt, ugyanúgy a kinyilatkoztatott Ige *világos* „előrejelzése” – ugyan melyik tanítványt nem botránkoztatta meg? Mindhiába, mondhatni, mindhiába a beszéd, ha feltámadás nem volt volna. Amikor, visszafelé is, érthetőek lettek a beszédek. És felismertettek az értetlenségek.

A (mindenkori) tanítvány ki van szolgáltatva az egymás után következő események agresszivitásának. A történetnek, amelynek ő nem szemlélője, hanem szereplője. Ami átkerül a láthatóba, lezárt és fellebbezhetetlen. Mindaddig, amíg a hit a maga „tényeivel” nem szembesíti. Amikor tehát azt mondom: *mindhiába*, akkor a bennem levő hiábavalóságra gondolok. A bűn, mely hiábavalóvá tesz, megsemmisít, ellenszegül, visszavonja az örömet, jóllehet: „Ezeket beszéltem néktek, hogy megmaradjon tibennetek az én örömem és a ti örömetek beteljék.” (Jn 15,11)

A hiábavalósággal szükségképpen szembesítte-

tünk, hiszen ha ez nem történne meg, akkor nem lehetne miből feltámadni. Emlékezzünk vissza, hogy Pál apostol, a korinthusi feltámadás-vitában nem hivatkozik olymódon a hagyomány tekintélyére, hogy magát bele ne építené ebbe, és a saját damaszkuszi feltámadását végtére is ne a legfőbb érvként hozná fel (1Kor 15).

A „felette nagy hiábavalóságról" írt bölcsességi könyv, a Prédikátoré, arra int, a *megírt könyv* legvégén, hogy: „a sok könyvek írásának nincs vége." (Préd 11,14) Nyilvánvaló, hogy ezt a mondatot kizárólag a könyv legvégén lehet leírni. A kijelentésnek, könyvön kívül, legfennebb hatalminormatív, a szakrálison kívüli jelentése lehet, semmi esetre sem a hiábavalóságban együtt-lakozónak a megszólítása. Ha ehhez hozzávesszük azt, hogy a Prédikátor azt a személyt jelöli, aki a népe gyülekezetében hivatásos szóvivő, akkor ráláthatunk arra, mit jelent ama krisztusi kijelentés, miszerint: „szükség, hogy botránkozások essenek." (Mt 18,7) Skandalum, mondja szó szerint. Csapda. Amelybe szükségképpen beleesünk. (A világnak jaj, mondja Jézus, ám ez, a világ, nem rajtunk kívül van...)

A szegletkő csak a megpróbáltaknak „drága" (Ézs 28,16). Ha a tanítványok nem botránkoztak volna meg, ha nem hatja át az ő szívöket is az éles tőr, akkor szükségképpen kívül kerülnek a megváltáson. És a továbbiakban sem lészen ez másként, mondja Jézus, félre fognak érteni benneteket, „a gyülekezetekből kirekesztenek titeket..." (2.v).

Meg ne sértődjetek, inti őket Jézus. A vallás-

sal folyamatosan szemben álló hit küzdelmét, miképpen a Mester, ti is megvívjátok majd. Mert nem több a tanítvány az ő mesterénél. Alter Christus.

A hagyomány útja

Mire valók néktek ezek a kövek?

Józsué 4,7

Az isteni dolgokról a magunk módján beszélünk – vélekedik Szent Tamás a hagyományról. A személyeshez kapcsolódó tanúság, az erőteljes alanyi mozzanat *(secundum modum nostrum)* nem az „ahány ember, annyi isten(kép)" divergenciáját szüli. A rész szerinti istenélmények együvé tartozónak mutatják magukat, és a közösség eszkatologikus érzékenységét tartják ébren.

Az isteni dolgok hagyományképző események. Isten megjelenése a történelemben tagolja a tagolatlan időt, nyelv-fölöttivé teszi azt, ami a (róla való) beszédben, a nyelvben, a kinyilatkoztatás „színről-színre"-élményén minduntalan innen van, a „homályos látás" birodalmában. „Ki nyitja meg a betett könyvet? / Ki szegi meg a töretlen időt?" – indítja Pilinszky János az *Introitusz*t. Majd pedig így válaszolja meg a kérdéseket: ,,A bárány az, ki nem fél közülünk, / egyedül ő, a bárány, kit megöltek. / Végigkocog az üvegtengeren / és trónra száll. És megnyitja a könyvet."

Isten vándorló népe az emlékezés köveit hagyta maga mögött a pusztában. Odahagyja a köveket, mert Isten a kövek mellől váltig tovább lép. A kövek a folyamatos jelen időben létező Isten megmutatkozásának stációi. A rejtőzködésből való kilépés megtorpantja a tovairamodó időt, és az

örökkévaló kapuit nyitja meg. „Napod: nem *napról napra*, hanem örökös ma, mert mai napod nem ad holnapnak helyet, s a tegnapira nem következik. A mai napod örökkévalóság. (...) Te alkottál minden időt, és minden idők előtt te létezel. Nem volt sohasem idő, amelyben idő még nem volt” – írja Szent Ágoston.

A hagyomány szorosan Isten *személyéhez* kapcsolódik: a Jordán (vagy a Vörös tenger) nem a nép, hanem Isten előtt nyílik meg. A vizek megnyilatkozását az ég kapuinak kitárulása előzi meg. A túlpartra jutó nép Isten nyomába szegődik.

A hagyomány a teremtménnyel közösséget vállaló Teremtő közelkerülésének mozzanataiból áll össze. Ha fölülről tekintenénk alá az Ószövetség köveire, emlékoszlopaira, oltáraira, akkor azt látnánk: *utat mutatnak*. Azt mondanánk: lépcsők ezek a kövek, amelyek az ég kapujáig vezetnek. A hagyományban a (szó matematikai értelmében) diszkrét jelleget mutató istenélmény-toposzok összekapcsolódnak: egymásra utalnak, előre-hátra, a történeti időben.

Ha azt állítjuk: utat mutatnak, akkor egyszersmind azt is kijelentettük, hogy maguktól *el*vezetnek. A pusztai vándorlás valamennyi „köve” Kánaánról szólt, mert Istenről tett tanúbizonyságot, aki az ígéretet tette.

A kövek azonban, a velük való foglalatosság, a hozzájuk való viszony – „mire valók nektek...?” – kérdést hív elő a fiak részéről. A fiak kérdése rendszerint a láthatóból indul ki, ám a válasz a láthatatlanban fogan. A válasz nem a kövekről szól,

mert a Jordán kettéválásának csodájához képest – értsd: a kinyilatkoztatás misztériumához mérten – nem is léteznek. (Nem is kell tehát megsemmisíteni őket.) A fiak kövekre vonatkozó éles, „szorongó” kérdésére nem a csoda magyarázata, hanem a felidézése a válasz.

A *successio apostolica* nem a kinyilatkoztatás konzisztenciájának a föllazítása és fogyaszthatóvá tétele, hanem a kinyilatkoztatás misztériumának folyamatos telítettsége. A *successió*ban nem a múlt megy tovább, hanem az örökkévaló. Az általánosban a személyesen kihallott (Pál apostol: „hallottatok is, láttatok is én tőlem”); az „egykor volt” helyett a „most van”. Ami megreked az „egykor volt”-ban, az a hagyományból kihull, és nem menthető. „Annak ugyanis, aki láthatatlanul a magasságban lakozik, itt a földön is van sátora. Tabernákulum itt a földön az Egyház, amely még vándorol... De itt kell keresni őt, mert ezen a sátoron keresztül jutunk el lakóhelyére... A sátoron kívül keresve Istenemet eltévedek...” (Szent Ágoston)

Kövek híján csak eltévedni lehet; kövekre utaltan meg a Jordánon innen maradni és elkallódni.

A hitelesség kockázata

Megrepedi nádat nem tör el, a pislogó gyertyabelet nem oltja ki, a törvényt igazán jelenti meg.
Ézsaiás 42,3

(MEGÉRKEZNI: KIHEZ VERSUS HOVA?) Amennyiben a „nem hozzáadni és nem elvenni belőle” szövegértelmezői előírást az objektivitás bibliai kánonjaként értelmezzük, ezt pedig, az objektivitást, a törvény hiteles megjelentetése egyedül üdvös útjának, akkor annak a lehetségességét állítjuk, hogy a kinyilatkoztatott Ige elgondolható az Isten/választott nép, illetőleg Isten/ember viszonyon kívül.

A dekalógus első törvénye arról beszél, hogy a Teremtő önmagát mint a „te Istened” gondolja el, a „te Istenedként” *vagyok*, következésképpen Ő ehhez a folyamatos jelenhez köti magát, hogy együtt lakozzon azokkal, akiket elválasztott és magáénak tekint.

Az igét Isten szólja, s csak annyiban Ige, amennyiben Ő mondja. Isten megszólalásához a teremtés aktusa kapcsolódik. A kinyilatkoztatott írásról lévén szó, az értelmezés útján nem választható el a megértés módszere a megértés „tárgyától”, sőt, maga a testté lett szó az alanya a megértésnek.

A megértés útja nem egy lampionokkal bevilágított, a végéig kokett sétatér biztonságos ös-

vénye, lépteink alatt meghitten ropogó zúzott kaviccsal. Nem a domesztikáció útja tehát.

Nem tudhatjuk, merre visz az út.

„Csak” annyit tudhatunk, kihez.

De vajon arról van-e elegendő tudásunk, ki az az én, aki erre az útra lépett?

Tudjuk-e, mondjuk, hova kell megérkeznie?

Nem, ezt sem tudhatjuk.

„Csak” annyit tudhatunk, kihez.

*

(KEZDETBEN VAN A VISZONY.) Az Ige objektív igazságairól beszélni annyit tesz mint személytelenül (is) létezőként fölfogni. Amiben az a deffenzív, ám mindenestől fogva hatalmi pozíciókat megcélzó keresztény magatartás húzódik meg, mely Isten igéjét a tudomány létrangjára emeli. Tekintélye megnövelése végett. Ahhoz a mozdulathoz hasonlatos ez, amelyet Uzza tesz, amikor a szekéren megingó frigyládához odakap, hogy megoltalmazza a gravitációtól: „kinyújtá Uzza az ő kezét az Isten ládájára, és megtartá azt; mert az ökrök félremozdították vala.” (2Sám 6,6) És azonnal szörnyethal.

„Óh mélysége az alattomosságnak! Az Isten igéjét – személytelenné, objektív tanná teszik, ahelyett, hogy Isten hangja lenne az, melyet néked hallanod kell; úgy hallották azt az ősök, mint Isten ijesztő hangját, mely most objektíve hangzik, mint egy kerepelő!” – kiáltozik Kierkegaard az *Önvizsgálat*ban.

Az Ige (inter)perszonális igazságairól tenni említést azt jelenti, hogy nem vonom ki magam abból a párbeszédből, amely a Törvény önmagában való igazságát mintegy a viszonytól teszi függővé.

Jézus azt mondja: „Én vagyok...”, és ebben az a mérhetetlen törékenység is el van rejtve, hogy: félreérthető vagyok. De az sohasem, hogy: elérhetetlen (megszólíthatatlan stb.) volnék.

*

(ÉLETNEK BESZÉDE) „Maradjatok énbennem és én is tibennetek.” (Jn 15,4)

A „Feltétlen a feltételesbe zárta be magát” (Bonhoeffer), ami által a feltételes a szeretet feltétlen szabadságának az örökösévé vált.

Azáltal, hogy a Feltétlen magát szeretetnek nevezi, máris feltételessé tette önnön létét. Bezárta magát a szeretetbe.

A feltételes elrejti magát a Feltétlenben: ez a hazatérés nem önkorlátozó, sokkal inkább a szabad eltávozás az – a tékozló fiú története erről szól.

Buber szerint a nyelvtaniságot megelőző ősformák „valamely viszony egészét jelölik”, és ennek demonstrálására a következő példával él:

„Ahol mi azt mondjuk: »messze, távol«, ott a zulu mondatszót mond, mely ennyit tesz: »Ott, ahol az ember ezt kiáltja: Anyám, elvesztem!«“

„Uram, hova mehetnénk? – teszi fel Péter apostol a szónoki kérdést. – Örök életnek beszéde van tenálad.” (Jn 6,68) Péter kérdését így is fogal-

mazhatnánk: „Lehetséges-e szabadnak lenni a szabadság szféráján kívül?”

Nincs válasz, mert nincs kérdés.

*

(MÓDSZERTANI SZOLGASÁG) Igazán megjelenteni az Igét azt jelenti, hogy a megértés aktusából, derék módszertani megfontolásokból nem iktatjuk ki sohasem a kegyelem teofanikus mozzanatát.

Amely az ige szavát a kijelentés Igéjévé teszi.

Az első parancsolatban Isten a módszertani szolgaságok házából való kiszabadulás ígéretét is elrejtette.

Akkor tehát vessük a hátunk mögé az apparátust?

Távol legyen.

Az eszközre csak mint arra a „szép beszédre” gondolhatunk, amely „a királynak szól” (Zsolt 45,2), s aminek, így, nem lehet fogyatkozása. Ami tehát nem áll külön az imádattól, „anyaga” nem más mint könyörgés a Szó megnyilatkozásáért, „formája” meg nem különbözik a megszólítástól.

*

(A GYÖNGE IGAZSÁG) Ézsaiás próféta karjára veszi fiát, és Akház király elé áll. (Ézs 7,3) Ha most a prófécia szavát, amelyet Ézsaiás Júda fejedelméhez intéz, kimetsszük abból a képből, amelyet a próféta reá olyannyira jellemző műgonddal leír; ha leválasztjuk a prófétai szót a prófétai szituációtól

– akkor vajon Ézsaiás ugyanazokat az igéket továbbította-e, amelyek reá bizattak?

Nem, persze.

Az üzenet továbbítását megelőzte a prófétai engedelmesség a kinyilatkoztató Isten iránt. Olyannyira megelőzte, hogy fiának, aki most jelen van a király előtt, a Seár-Jásub – „egy maradék visszatér” – nevet adta. Ebben a névben értjük – érteni véljük – az isteni megfontolásokat, ám ebből nem következik az, hogy, a kinyilatkoztatás jelenidejében minden ilyen „részlet” hajszálpontos véghezvitele ne volna dramatikus. (Gondoljunk csak Hóseás próféta házasságára a parázna Gómerrel és a – valószínű nem a prófétától született – gyermekek szörnyű neveire: „nem népem” és „nem kegyelmezek”.)

A prófétai engedelmesség a szavak értelmének a terét hozza létre.

Nem vesz el a szóból – azazhogy nem vonja ki önnön személyét hatálya alól, „rajtam lévén erős keze” (Ézs 8,11).

Nem vesz el belőle – megjelentvén megjeleníti az Isten-próféta viszonyt is.

Nem ad hozzá – a király csak Isten iránti feltétlen engedelmesség, és nem józan belátás árán teljesítheti be a próféciát.

Nem ad hozzá – az Istenre való hivatkozáson túl semmilyen más támpontot nem szolgáltat a királynak.

*

(A MESSIÁS ÚTJA) A törvény „kemény”, tántorít-hatatlan igazsága megóvja a megrepedt nádat és védelmezi a pislogó mécsest.

A törvény a Messiásra való tekintettel adatott.

Minden egyes „finom” mozzanatában, titokzatos gyöngédséggel a Messiás útját készíti meg. És azt tűzi ki célul, hogy a nép ne szennyezze be magát a Messiás legyilkolásának a bűnével. „És ne tégy a te felebarátod ellen hamis tanubizonyságot.” – hangzik a Nagyhét eseményeit előrevetítő parancsolat (5Móz 5,20). Miközben, persze, a közösségi együttélés feltételeit is biztosítja mintegy. Ám az egymás melleti létel „formája” az ember és Isten, az ember és Ember Fia közötti viszonyban „egész” és teljesség szerinti.

Mert ha a szegények és kiszolgáltatottak megőriztetnek, akkor „az én szolgám, akit gyámolítok” (Ézs 42,1), aki az övéi közé jön – talán – befogadtatik.

És lesz helye a vendégfogadó háznál.

*

(MONDATOK A KORSZELLEMRŐL) A hatalmi megkísértés hátterében az elszemélytelenítés mozzanata áll. A „hit objektív igazságait” előtérbe állítani nem egyéb, mint az imádhatót az érthetővel fölcserélni.

Az érthető ige a birtokba vett írás.

A kijelentett Ige a birtokló Írás.

Az érthető ige részvétlen, és a gyöngét kirekesztő.

A kijelentés aktusában a gyönge: részt vesz.

Az érthető ige a belátás tárgya, a botrányos kijelentés a hité.

Ne szolgáltass magadnak igazságot. Amint megteszed, kiléptél a személyes igazságból a hatalmiba. A személyes igazság nem az én igazságom, még csak nem is a kereszténységé, hanem Krisztusé.

Igazságot szolgáltatni magamnak – ezt mindig a megigazulás *helyett* teszem.

Igazságot nem a szenvedő ember szolgáltat magának, hanem az, akit sérelem ért.

A sértődött – bosszúálló. A bosszúállás: lihegés a jóvátételért. (Nem érdemeltem meg a bánásmódot. És valóban nem érdemeltem meg – a szenvedést.)

A szenvedő ember a szenvedés szentségét tapasztalja meg, és megajándékozottságának tudatában ajándékozóvá lesz.

A szenvedő ember nem veszíti el a humorát.

A sértődött fáradhatatlanul és sótlanul – ítélkezik.

A szenvedő – megítél. Ítélete radikális: „bűn, igazság és ítélet tekintetében...” Radikális *és* vígasztaló, hiszen éppen a Vígasztaló teszi ezt, „mikor eljő”. (Jn 16,8)

Igazságot szolgáltatni azt jelenti: bosszút állsz. Azt jelenti, a(z anonim) szenvedés kiváltképpen való ajándékát utasítottad vissza. „Magatokért bosszút ne álljatok szerelmeseim, hanem adjatok helyet ama haragnak; mert meg van írva: Enyém a bosszúállás, én megfizetek, ezt mondja az Úr.” (Róm 12,19)

„Új isteneket ha választott a nép, / mindjárt kigyúlt a harc a kapuk előtt...” (Bír 5,8).

Hogyan békélhetnénk meg egymással?

A krízis éjszakája

Mimódon lehetnek ezek?
János 3,9

„Senki sem merülhet feledésbe, aki e világon kiváló volt...” (Kierkegaard), ám milyenek lehettek azok, akiket az Ember Fia emlékezete őrzött meg?

A kérdés reménységben fogant, ha Nikodémus személyére gondolok, a Mesterhez éjten jövő tanítóra. Akinek a története – mely mint búvópatak voltaképpen végigkíséri az evangéliumi eseményeket – talán leginkább arról szól, hogy a Mesterrel találkozni sorsesemény; hogy aki belépett a szavak hajlékába, az immár az üdvtörténet részévé vált. S ha benne maradni nem „tud”, kilépni sem áll módjában, mert aki egyszer volt „benn”, az már azzal az élménnyel gazdagabb, hogy nincs ez a „kint”, illetőleg a „kint” a nincs maga, kilépvén tehát visszatér az éjszakába, amely, így, teremtés előtti is egyszersmind, hiszen várakozni arra kell, tovább, az idők végezetéig, aki eljött. Megcselekedni azt, ami végbement.

Nikodémus története elkötetlen, János apostol féltő szeretettel beoltotta őt a hagyomány eleven testébe. „Aki éjjel ment vala őhozzá” – írja. „Aki egy vala azok közül” – teszi máris hozzá a vetekedő farizeusok testületére utalva. Szomorúan? Tárgyszerűen? (Jn 7,50)

Elénkbe adatott egy nyitott ajtó, be lehet lépni. És nem lehet bezárni.

*

Eljutni a Mesterhez – az emberi mivolt definíciója. Szóba állni vele. Vele-lenni. Mert arra a kérdésre, „mivégre vagyunk?”, csak kerülőúton kaphatunk választ. Meg kell tudnunk, miért jött.

Ki jut el a Mesterhez? (Nikodémus eljutott?) A kérdés, mint végső, nem evilági válaszra vár. Ennek eldöntése emberre nem bizatott – János apostol tudja ezt. Mit tehet? Elbeszéli, mi történt. Azok mögött, akik elindultak a Mester felé, út maradt. Ki jut el? – nem tudjuk. Ki indul el? – ezt a kérdést testálja reánk az apostol.

János válasza megközelítőleg ez: Az indul el, aki másként nem cselekedhetik. Aki előtt már csak egyetlen út van. Ezt nevezzük krízisnek, anélkül, hogy fokoznánk valamiképpen a szót. Elegendő annyit tudnunk felőle, hogy az ítélet alatt álló ember helyzetét jelöli, a szó eredendő, rendkívül gazdag értelme szerint.

Aki ítélet alatt áll – és az ítélő nem ember, egy vagy több, nem a közvélekedés, és még csak nem is a lelkiismeret –, az nem tanácskozik testtel és vérrel, felkerekedik azzal, amije van, és elindul az éjszakában.

Ha tovább egyszerűsítenénk, ha egyáltalán tehető, akkor azt mondhatnánk: az indul el, aki elveszett. Addig megy, amíg a Mesterig el nem jut. És eljutván, azonnal megszólítja.

*

Megítéltetni – maradjunk még itt, evilági értelménél. Mi az, ami megítél? A jelek. Azok, ame-

lyek a Mester útját szegélyezik. (Jn 3,2) Ami a láthatatlanból átkerül a láthatóba, azért, hogy a láthatatlanra vonatkozó kérdéseket fogalmazzon meg. A krízis ennek az (ön)szemléleti perspektívának a fölbukkanásából fakad, és láthatóvá az Isten-események megléte teszi. Egzisztenciális teherré válik az, ami korábban – ha erre egyáltalán van mód – teoretikusan távoli volt. Az Isten-esemény sohasem személytelen, nem teoretikusan hűvös, hanem Lélek-áthatottan meleg. Nem marad meg, noha személyhez kötött, a személyes szférában, átkerül, hamar, a közösségibe.

A krízis tehát sohasem „Isten előtti" esemény, beállta Isten látogatásával függ össze. És amiképpen beállta, úgy megszűnte is Isten látogatásának a fölismerésével függ össze.

Megítél vagy elítél, ám ez nem ama végsőre vonatkozik. Mert még föl lehet kerekedni, éjnek évadján, és el lehet indulni a Mester felé. Van amikor azt olvassuk: „kárhoztat". Miképpen Noé esetében (Zsid 11,7), aki elkezdi építeni a bárkát, fára fát rak, ácsol és illeszt, építi megszállottan a bárkát a nagy szárazságban. A bárka-építés ezért Isten-esemény, ezért a szárazságért. Semmilyen „garancia" a pillanatnyiban, semmilyen elfogadható érv, ami az építést értelmessé tehetné. Az Atyához való eljutásnak ez mindenkor feltétele.

Vannak jelek és vannak, akik a jeleket látván elindulnak. A sokaság, a városkapuban várakozók a jelekre éhesek, a jeladóhoz azonban egy jut el, mindig egy. Mert a jelek megformálta út egyre

inkább keskenyedik, mígnem magára kénytelen maradni az, aki a jeladóhoz el akar jutni.

*

Aki találkozik a Mesterrel, azt látja, a Mester a másik oldalon van. Nincs ott, ahol lenni vélte. Idegenséget tapasztal, és erre nem talál magyarázatot. Visszájára fordul a világ. Az látszik, amire legkevésbé számít az érkező, hogy a nem e világból való van igazán otthon, s akinek meg itt a hazája, az egyszerre otthontalanná lesz. Mert otthon a Mester van csak. Akié a világ.

Amikor azt állítja magáról, „nincs hová fejét lehajtania” (Mt 8,20), ez fokozottabban érvényes arra, akinek éppen mondja. Mert annak, ha már egyszer a Mester megszólította, csak a megszólító által lehet ismét hazatalálnia: otthon lennie immár csak teljes valójával lehet. A gazdag ifjú Jézussal való találkozása után, tőle elbúcsúzván ment tovább a maga útján „megszomorodva” (Lk 8,24). Mert bárhogyan is menjen végbe a találkozás – ami, persze, egyik félnek sem közömbös, ha másmás módon is –, utána már ugyanazt az utat nem lehet ugyanúgy járni. És az út sem ugyanaz.

Mégis hogyan lehet otthon, itt?

Aki megszólíttatik, annak meggyőződésévé válik, hogy azon a helyen van, ahol a Mester megpihenhetne. És hogy az az egyetlen hely, ahol megnyugodhatnék.

A Mester otthontalanságának oka egyetlen

személy mindig. És mindig az a személy, akivel beszél.

*

A megszólítás tárgya nem az általános, hanem az egyes. Az általánoshoz – „világ” – egyedül az egyesen keresztül juthat el üzenet, s az üzenet értelme is az egyesben fedődik fel. (Az egyes nem közvetítheti az üzenetet csak önmaga hozzáadása árán. Úgylehet azért is, mert a „világnak” szóló üzenet minden esetben arra is érvényes, aki éppen közvetíti.)

*

A Mester az Egy. Körülötte a sok van. A sokadalom. A sokaság nem jut el az egyig, hacsak nem válik eggyé. Nikodémus, kilépvén a sokaságból, nem maradhat meg a félrevezető – önmagát letagadó – és némiképpen távolságtartó többesnél: „Mester, tudjuk...” (Mt 22,16. vö. Jn 3,2).

Eggyé válni: az emberi mivolt alapvető, „ontológiai” küzdelme. A megformáltatásunkról szól ez, a szeretet teremtő titkáról. Megformál, hogy megszólíthasson és reánk áraszthassa önnön teljességét. Isten nem tud örülni, csak együtt-örülni tud.

A küzdelem célja: észrevétetni magamat az Ember Fiával. Ha másként nem – de ez is mit jelent? – megérintve ruhájának szegélyét a szorongató sokaságban.

„Másként”: a találkozás nem módszertani kér-

dés; egy út van. És egy személy, akihez eljuthatni. S a kettő, az út és a személy: egy.

*

„Aki szomjúhozik, jöjjön énhozzám és igyék.” (Jn 7,37) Jó, de ki az, aki nem? A felszólításban mégis megkülönböztetés van, amely kiragad az általánosból és egyedivé tesz. Kiszólít a formátlanból.

Akkor tehát megkérdezhetjük: ki az, *aki* szomjúhozik? A válasz: aki énhozzám jön. Aki elindul felé. Jóllehet a szomjúhozás nagyon gyakran testetlen, rejti magát, a kimondhatóságon innen van. Amiképpen, látjuk, a Nikodémusé.

Amiből nem következik az, hogy a többes – „mi” – nem a szomjúhozók sokaságát jelölné mégis. A sokadalom azonban nem mint sokaság érzi a hiányt. Ugyanúgy, ahogy a Jerikó kapujában várakozók sem találkoznak a Mesterrel, csak a belőle kiváló és a maga alacsonyságát vállalva vállaló Zákeus talál utat az érkezőhöz.

Ki jöhetne hozzá előbb úgy, hogy előtte már a Mester ne tette volna meg a közeledés mozdulatát affelé, aki közelíti őt?

*

A Mester az Érkező Isten. Az evangéliumok találkozás-történetek. Az Ember Fiában az Atya érkezik. És eljövén, a mindenkori váradalom idejét, „a reménylett dolgok valóságát” átvezeti az esz-

katologikus bizonyosság örömébe, „a nem látott dolgokról való meggyőződésbe” (Zsid 11,1).

Mire várunk? Jelentésre. Nincs szó, amely értelmét ne a kezdetben önmagát kijelentő személyben találná meg. Nincs ember, aki ne az Ember Fiára nézve történt és történő teremtés örömából lenne.

A szó értelme ugyanis nem egy másik szó, amannak meg ismét egy újabb, majd még tovább, mígnem egymásra rakván őket el lehetne jutni az égig, a magasságban lakozóhoz. A kimondott szó értelme ezért nem más, mint a személy, aki kimondta, és aki alászáll, hogy „megkeresse és megtartsa, ami elveszett” (Lk 19,10).

A kimondott szóra is áll ez: elszáll, és nem vész el. Elszáll, nem vész el és elveszejt.

*

Aki azt állítja: „Hiszek!” – igazat szól? Avagy tán az, aki azt mondja: „Nem hiszek!” – igazat szól?

Egyik kijelentésnek sem lehet a végére járni. Mert ha azt mondom: „Hiszek!”, rettegés vesz erőt rajtam, s félelmem ugyan miből táplálkozik, hitből-e vagy hitetlenségből? Ha pedig azt mondanám: „Nem hiszek!”, rettegés vesz erőt rajtam, mikéntha nem is én mondanám, s félelmem ugyan miből táplálkozik, hitből-e vagy hitetlenségből?

Mit tehetek?

Azt mondom: „Hiszek, Uram. Légy segítségül az én hitetlenségemnek.” (Mk 9,24)

*

„Vala kedig az leváltak közzöl ember Nikodémos nevő a zsidóknak fedelmek.” (Müncheni kódex, 1466)

„Mester, tudjuk...” Kikről beszél? A farizeusokról? Meglehet, igen. Aki azonban a Mester elé áll, annak meg kell szabadulnia az általánosító többestől. A Mester ahhoz szól, aki szemben áll vele. S ki az, aki ott áll? A farizeus? A főember? A tanító?

Mi az, ami tudható Jézussal szemtől szemben állván? A törvény? A közéleti magatartás élhető paradigmái a hódoltságban? A tiszta tan?

Igen, a törvény az tudható. De csak amennyiben mellőzni lehet az isteni személy benne-lételének alanyi mozzanatait. Ám Isten a törvényt nem önmaga visszavonása árán adja, hiszen a parancsolatok alapja nem a törvény szava, hanem az önmagára hivatkozó Isten személye: „Én az Úr vagyok...” A személyhez való viszony a törvény *prima ratió*ja, de az *ultima* is egyszersmind. És ez az, ami nem „tudható”. Ez az, ami „nincs”, hanem „adatik”. Aki „tudja” a törvényt, annak szükségképpen szembe kell kerülnie azzal, aki a törvény maga.

„Ne ölj!” – tudható? Igen, amennyiben az Én-Te realizált viszonyában értelmet nyer. Isten nem kínál semmilyen támpontot, amely az ő személyén kívüli volna. Van a törvény, amennyiben vagyok. Amennyiben: „Jelen leszek, akiként jelen leszek.” (2Móz 3,14) Amennyiben: „Jelen leszek veled.” (2Móz3,12)

*

Aki azt állítja: „Tudjuk...”, annak hamarosan azt kell hallania, kétszer is nyomatékosítva: „...te nem tudod ezeket...” (Jn 3,10)

*

Aki találkozik a Mesterrel egyszercsak kérdez. Önmaga felől kérdezi a Mestert. Ki teszi ezt? Az elveszett. Akihez voltaképpen jött a Mester.

„Mimódon lehetnek ezek?”

„...az ember sorsa az Isten és az ember között zajló párbeszédben dől el, ama párbeszédben, melynek életet kitöltő, világot kitöltő valóságával semmiféle ceremónia sem veheti föl a versenyt.” (Martin Buber).

A megszólító

Vagyok, aki vagyok.
2Mózes 3,14

A megértés feltétele: üresnek lenni és tisztának. Ám ha nem, akkor elesettnek.

A kimondott szó csak a várakozóhoz jut el. Ahhoz, aki hallani akar.

Az emberi mivolthoz hozzátartozik a megszólítottság, ezt idézi fel a megformáltatásunkat leíró Genezis, azt követően pedig a találkozások és elszakadások drámai szerkezetű láncolatát létrehozó teremtményi beszélgetések a megszólaló és megszólító Teremtővel. A megszólítás, a név említése „a szívben várakozó végszóval" (Rosenzweig) találkozik, visszhangra lel, és szóváltássá lesz.

Nincs szó, amely a teremtő kiiktatásával embertől emberig eljuthatna. Csak az a szó van, amely a formátlanból kiszólít magának, és szeretetét ráruházza a megszólítottra.

Elesettnek lenni annyi, mint szellemben szegénynek fogadni el önmagunkat. Ez nem önkorlátozás, hanem visszahelyeződés; nem egyszerűen belátása annak, akikké nem lehetünk, hanem felismerése annak, akik valójában vagyunk.

A Teremtő az *érkező Isten*. Ennek a tanúsága a prófétai kor, a „Halld Izrael!" távoli és távolodó visszhangjainak a kihallása és közvetítése, mi több, megjelenítése az áldozati szertartásrendben; majd

pedig az Ember Fiának belépése a láthatóba, aki által minden megmutattatott, ami egyáltalán látható. „Aki engem látott, látta az Atyát” – mondja Jézus.

A „vagyok” egyszersmind azt jelenti: veled vagyok. A személyesen létező Isten szava elszólítja az embert a személyes létezésre. Veled vagyok, azaz hogy jelen leszek veled.

Az emberi jelenléttől elválaszthatatlan Isten jelenléte – ember efelől nem dönthet. A különkerülés egyedül a tragikum szférájában jöhet létre, ekkor adatik meg az égbe való bepillantás súlyos és felemelő kegyelme is egyben.

Nem vele lenni a nem-lét „formája”, amiképpen az egymás mellett való lét is halálnem, amenynyiben nem Isten adja meg a minduntalan önmagára, a Teremtőre utaló, titokban fogant alakját.

A „vagyok” arra is utal, hogy bennem van az, aki van. És hogy kívül lehet kerülni és továbbélni. És ez, a tragikumtól megfosztott létezés alighanem a pokol.

A bukás

...és olyanok lesztek mint az Isten...

1Mózes 3.5

Az édenkerti állapot az egy speciális *tudás. Az* ember színről színre ismeri Istent, úgy szól vele – ahogy ezt később Mózesről olvassuk –: „amint szokott ember szólani barátjával" (2Móz 33,11). Az ember *benne* van a természetben. Az ember az Isten arca, magán viseli a Teremtő ujjának nyomait. Amikor ember emberre tekint, akkor Istent idézi fel. Amikor megszólal, az Isten hangjával szólal meg, s szavai jelentése maga az Isten. S jóllehet Isten a természeti rend fölé állította, viszonya a természethez: a növényekhez, állatokhoz, vízhez, levegőhöz a Teremtőn keresztül realizálódik. Meghatározottsága kettős: egyszerre ura és sáfára a természetnek. Nem *kell* meghódítania a természetet, mert az lényeg szerint az övé. Kitől hódítaná el és mi célból? (Lásd: a természet leigázásának a mítosza, mint ökológiai apokalipszis.) Úgy az övé, hogy vele – a természettel – együtt az Istené. Mi következik ebből? A világ: *teatrum gloriae Dei. A* növényvilág, az állatvilág, a víz, a levegő. Az ember. Akinek a lelke Istenből való lélek. *Imago Dei.* Fentről lefele él a világban. Úgy érinti a világ dolgait, hogy lehajlása, az érintés, az ahogyan magához emeli a föld gyümölcseit – istentisztelet. Szertartás. Semmi sietség, semmi kapkodás. És nem versengés. Kivel? Miért?

Az édenkerti bukás: a *mint*. Mint az Isten. A *mint* a szétválasztás gesztusa, amit a Kísértő a nevében hordoz: *dia*bolosz. Miért kell olyannak lennem, mint az Isten, amikor *benne* vagyok? Lelkem belőle való lélek, teljes közösségbenővele a teremtés rendjében. Pál apostol azt mondja: „Mert ő benne élünk, mozgunk és vagyunk...” (ApCsel 17,28). A *mint* az közbevetés. Eltávolítja az embertől az Istent, s belekényszeríti egy evolutív hajszába. Falat emel Isten és ember közé, elfedvén az ember szeme elől önnön eredetét. A bukás tehát: kevesebbnek lenni, mint aminek rendeltettünk. Az elbukott ember: ember alatti ember.

A *mint* megosztása annak, ami egy: elválasztása annak, ami a teremtés *rendjében* egybeszerkesztetett. Az Istentől elválasztott ember istenképűségétől megfosztott lény. Arctalan. A Vulgata szerint az ördöngős ember: *homo divisus*. Az önmagával meghasonlott ember, akinek arcán Isten képmása legfeljebb emlék, valahol mélyen eltemetve az arc földtani rétegei alatt.

Az emberi arc restaurációját Jézus végzi el. „Én és az Atya egy vagyunk.” (Jn 10,30) Nincs közbevetés, nincs különbségtétel. S a főpapi imában: „Hogy mindnyájan egyek legyenek: amint te énbennem Atyám, és én te benned, hogy ők is egyek legyenek mibennünk...” (Jn 17,21) Az Ember Fiának könyörgése az emberért.

A kérdező Isten

Hol vagy?
1Mózes3,9

A bűneset folytán elmagányosodott Isten a magára maradt embert keresi. Hol van, hol lehet az édeni állapotból kiszakadt ember? *Van-e* egyáltalán és miképpen ember (még)?

Isten kérdése rettenetes: visszhangtalan. A kérdezett nem tudja megválaszolni. Ádám az elrejtőzött ember, aki miközben a Teremtő elől menekül, önmagától távolodik. Hiszen Ádám identitása: az Isten. Elbujdosott Isten elől, szembe kell néznie tehát önnön egyedülmaradásával a teremtett világban. Mert identitása híján nem kerülhet közel a másik emberhez sem. A másik ember, aki azért adatott mellé, hogy magányát fölfüggessze – „Nem jó az embernek egyedül lenni...” (1Móz 2,18) –, még inkább elmélyíti elszakadásának föloldhatatlan tragikumát. Az istenképűségét elveszített ember nem tükrözi vissza arcával a reá tekintő másik embernek az Isten arcát. Ádám osztályrésze: a visszhangtalan lét. Menekülésének nincs célja, legfeljebb negatív módon lehet szólni róla: valakitől *el*, de kihez? A menekülés tehát nem célirányos. Létállapot. Miközben futása többszörösen is kilátástalan: hova futhatna – Augustinust parafrazálva –, mint Istentől, a kegyelmestől Istenhez, az ítélőhöz. Az egyedülmaradt ember útja ennyi: önmaga elől a kifosztott önmagához.

De nem csak az egyes ember útja ez, hanem a világtörténelemé. A világegyetem Omega-pontja (Teilhard de Chardin), a centrum, ami felé *haladunk* – így vagy úgy – az Krisztus. Az ítéletvégrehajtó pribék, aki a keresztrefeszítés botrányát *celebrálja*, a prófétai szó beteljesülését munkálja. Végigjárja ő is a minden élők útját: Istentől Istenhez. A kegyelmestől az ítélőhöz. Ugyanezt az utat teszi meg, csak más irányból a tarzuszi Saulus. Az ítélőtől a kegyelmesig.

„Hol vagy?” Isten, amikor kérdez, a tőle elszakadt ember felé közelít.

Nem győzve – legyőzetlenül

Hol van Ábel a te atyádfia?
1Mózes 4.9

Ha azt mondod Ábel, olyan könnyű a szó, mintha csak lélegzetet vennél. Mintha szél fújná a ligeteket. Mintha juhnyáj legelészne a réten, s hangtalanul menne előre, mint a felhő az égen. Ám a súlytalanság minduntalan az elmúlást is felidézi, alig kell megérinteni és szertehull a szélben, mindazonáltal a földre semmi nem kerül belőle.

Ha Kaint mondasz, az első kemény mássalhangzón szétfröccsen a többi hang. Nem lehet erőfeszítés nélkül kiejteni, fájdalmas görcsbe rándítja a torkot. A Kain szó fáj, igen.

Miért kellett Kainnak elbuknia?

Kain bukásának büntetése: a túlélés. Úgy él, mint akinek a hátára kötözik áldozatát, s így – együtt (?) – van igazán egyedül a világban. Hiába szól, nem válaszolnak neki, s ez annál gyötrőbb, mivel Kain a másik ember színe előtt él, és nem a Teremtő előtt. Kain a saját áldozatával éli meg azt, amit Isten él meg a sötét és eltökélt hallgatásba magát elszigetelő Kainnal, mikor a gyilkossága előtt párbeszédet kezdeményez vele. Isten azt mondja Kainnak: „Miért gerjedtél haragra? és miért csüggesztéd le fejedet?” (1Móz 4,6). Fejének ezzel a mozdulatával Kain eltörli maga felől az eget, s mostmár csak testvérével, Ábellel számol. Kevesebbnek érzi magát Ábelnél, s ha már így

érzi, az is. Jóllehet az előállt szituációt másként is meghaladhatná: igaz, hogy Isten nem tekintett ajándékaira, ám őt, Kaint megszólította. Isten kérdésében mintha az volna: nincs két azonos út, ami hozzám vezet. Ábel útja nem a Kainé. Ábel útja *más*. A másik emberre éppen azért van szükségem. A másik ember valamiképpen mindig tükör számomra: általa látszik igazán, ki vagyok én. Ha pedig megmutat magamnak, akkor már mindhiába zúzom össze: vele kell élnem egy teljességgel visszhangtalan létet, mindvégig. A másság: az ajándék. Ablak, melyen át magamra láthatok.

Mi a különbség Kain és Ábel között? Ábel a megszólítható férfi. „És szól s beszél vala Kain Ábellel, az ő atyjafiával.” (1Móz 4,8) Mit mondhatott Kain Ábelnek a gyilkosságot megelőző pillanatokban?

Egymás mellett áldozik a két fiú. Előbb Ábel, azután Kain. Vajon Ábel látta-e Kain áldozatának alacsonyan gomolygó füstjét? Úgy hiszem, nem. Az áldozatát bemutató Ábel egyedül a Teremtő jelenlétében van. Az áldozat a teremtmény magányos szóváltása Istennel. A mindent elengedés állapota, amelyben az Édenből kiszakadt ember ismét betekint a Paradicsomba, s látván látja, honnan s kitől ered. Az áldozat aktusában egyszerre éli meg az elszakadás fájdalmát és a megígért üdvözítő miatti örömet (1Móz 3,15), aki ha eljön, a kígyó fejére tapos. Az áldozat: kilépés az átokból és a kegyelem állapotának a megélése, megnyílás fölfelé és megtöltekezés a teremtés eredeti tisztaságával, a Jó utáni sóvárgás, ami immár – a

bűneset folytán – nem természetes állapota az embernek. Az áldozat az Isten megszólítása és a megszólítottság egyidőben; a föld javainak a fölmutatása, ami a földdel folytatott óriási küzdelem ellenére – ajándék.

Miért kellett Kainnak elbuknia? Kain Isten jelenlétében Ábel áldozatához mérte a sajátját. Nem Istennek áldozott, hanem – önmagának. S a füst alacsonyan szállt.

Senki nem ölheti meg a másikat anélkül, hogy a másikban ne ölné meg önmagát. Túlélőként is áldozat. A pusztítás mértékében pusztul, mígnem ráborul az örökkévaló magány csillagtalan éjszakája.

A hiábavaló Isten

Az Úrnak, a te Istenednek nevét hiába fel ne vedd...

5Mózes 5,11

A törvényt a szabadító Isten adja a megszabadított népnek. A törvény előtt a szabadítás van, amely lehetővé teszi és „érthetővé”, mi több bensőségessé a „te Istened” kifejezésben rejlő kölcsönös birtokviszony használatát. A szabadító Istent magáénak tudja a nép, Isten saját osztályrészének tekinti a leggyöngébbet a népek sorában.

A törvény a szabadság formája. ,,A szabadság tökéletes törvénye”, olvassuk Jakab levelében (1,25). És mert forma, kiszakad az elvontságból, megszűnik „eszmei” lenni, belép a létezésbe, lakozást vesz. Megmarad a hit tárgyának, ám a hitben és hitből való (meg)élése egyszersmind elevenségének, érzékletes köztünk-létének a feltétele.

A szabadság szakrális jellege, *való*-szerűsége hozzánk való közelségében *és* kimeríthetetlen mivoltában ismerődik fel. Valamint abban, hogy a benne létei eredendően drámai természetű, sohasem lezárt, sohasem folytonos. A „szolgaság házából” nem a teljesség szerinti szabadság hajlékába vezet az út, hiszen az maga az evilági megszűnés volna, eltávozás az „elkészített helyre”, a látás honába. A Jordánon túl, itt, még a hallás, a hallgatózás országában vagyunk, ahol szabadsá-

gunk Isten megszólalásához, a megszólítottsághoz van kötve.

Akkor mi az, ami, kivonulván Egyiptomból, lehetővé válik?

Az ünnep. Az ünnep közvetlen és bensőséges megélése.

Isten a Veres tengeren túl ismét megajándékozta népét a Szombattal, a szombat révén meg a Teremtés emlékezete vált újfent elevenné. Az ünnepet elkészített szívvel fogadja a nép, a menyasszony-királynőt az érette epekedő vőlegény. „Jöjj, barátom, fogadjuk hát, Szombatot, a szép arát.” A szolgaság házát elkerüli az ünnep, nem tér be, mert nem ismeri fel. A rabszolgaság honában az öldöklő angyal nem tud különbséget tenni a választott nép és a nem-nép között, amiért is Isten elkülöníti népét, megjegyzi és felismerhetővé teszi, mintegy magát emlékezteti önnön választására.

Az isteni emlékezés jele az áldozati vér, s ez megszakítatlan folytonosságot mutat az üdvtörténetben. A vér „az én emlékezetem”, mondja a Fiú, és ebben a visszaemlékezésben Isten közösséget vállal az emberrel, az idők végezetéig.

Az Isten-ember viszony mindenkor egzisztenciális természetű. Megszólalása „hatékony”, még akkor is az, ha időről időre visszhangzó térre, testre nem talál. Egyetlen szava sem tér vissza hozzá üresen. A pusztában kiáltó szó olyan intenzív jelenlét alakját ölti Keresztelő Szent János személyében, hogy, ismeretlen erőnek engedve, a városból kimennek hozzá a pusztába az emberek. Isten

szavához nem a kíváncsiság visz közelebb, amenynyiben pedig annak mutatkozik, úgy az egzisztenciánk mélyén izzó vágy az, ami oda taszít és a közelségét keresi.

Ennek a titoknak tette részévé Isten az ősatyákat, erre hivatkozik Mózes, amikor a Név nevében kéri a faraót, hogy bocsássa szabadon a népet.

Az üdvtörténet egésze arról szól, hogy a rettenetes Névhez nem kapcsolódik hozzá sohasem a hiábavalóság, mert a való maga a Név, és rajta kívül semmi nincs.

Az önmagát kijelentő Isten valóságos Isten, aki megszólal és megszólít, ebben az aktusban pedig egy titokzatos emlékeztetés történik, emlékeztetés az eredetre, létünk megformálójára és tulajdonosára. A Névben a Személy közli magát a személlyel, a Kép a képmással, az Atya a fiúval.

A Név a van, a személyesen létező való.

Mit jelent akkor hiábavalóan „fölvenni” a nevet?

Helyettesíteni Istent a fogalommal, a konkrétan létezőt az elvonttal, a hozzánk közellévőt a távoli elérhetetlennel, a Személyt a tárggyal, a szerető Atyát a működő világszellemmel, a dialógust a felőle való monologizálással.

A fogalom-Isten az elfogadható isten. A valóságosan létező – a visszautasított Isten. Ugyan mi másról szólna a Krisztus-esemény, mint erről az elszánt és – emberi részről legalábbis – végleges visszautasításról?

Isten a róla való beszédben válik hiábavalóvá. Amiből az következik, hogy Istent mindenek előtt

a népe teszi hiábavalóvá. Mert amíg a nem-nép szól Istenről, távol tartva őt, addig legfennebb azt mondhatjuk, törvényszerű, ami történik. Ám ha az ő népe teszi ugyanezt, akkor ez azt jelenti, hogy a világ előtt a hiábavaló Isten jelenik meg.

A hiábavaló Isten – a dialógusból kiszorult Atya.

Isten nevét hiába fel ne vedd – ez azt jelenti, ne ejts ki egyetlen mondatot sem felőle, amit ne neki mondanál, amit nem vele együtt mondasz, amibe ne lenne benne ő.

A hiábavaló Isten – elszigetelt Úr.

A hiábavaló Isten – mindenhatóságától megfosztott teremtő.

A hiábavaló Isten – korlátozott mozgásterű cselekvő.

A hiábavaló Isten – cenzúrázott Logosz.

A hiábavaló Isten – egy (bármilyen!) ideológia vitorlájába kényszerített szélfúvás. Ami, meglehet, elviszi hajónkat oda, ahová akartuk, de ez a hely rettentően távol esik attól, ahol Isten lakozik. A célt csak az úttal együtt választhatjuk, az igazság csak a hozzá vezető, vele összekapcsolódó út feltételével található meg. „A szél fú, ahová akar, és annak zúgását hallod – mondja Jézus Nikodémusnak –, de nem tudod, honnan jő és hová megy: így van mindenki, aki Lélektől született.” (Jn 3,8) így van – hogy? Aki Lélektől született, az az engedelmesség útján halad. Az engedelmességből indul el, az engedelmesség útján halad a még mélyebb engedelmességen át a keresztfának haláláig engedelmes Fiú révén az Atyához. Engedelmesnek

lenni azt jelenti – kiszolgáltatni magam az út megpróbáltatásait ismerő, de engem magáénak tekintő Istennek. Az engedelmesség útja a hité: amely mindenkor csak annyira homályos, hogy szükségem legyen a magát útnak (is) mondó Krisztusra.

Létezésünk a Való és a hiábavaló egymásnak szegülése.

A valóságos Név színrehozatalakor élet fakad. A valóságos név a szabadító Istennek a neve. Szent név. Mielőtt leírnánk vagy kiejtenénk, újfent meg kellene tisztulnunk, amiképpen kultikus megtisztulás-rituálét gyakoroltak azok, akik a szent tetragrammatonhoz jutottak a szent szövegek másolásakor.

A Név kimondása lehetetlen a név kimondása nélkül. Mikor hiábavaló tehát? Mikor marad meg az elvontságban? Amikor a nevét úgy tudom kiejteni, hogy a magamé nem tapad hozzá. Amikor az üdvbizonyosságom – magabiztosság és nem bennelétel. Ami, persze, nem ugyanaz.

A Nevet az egész lényével mondja ki az ember. Lénye híján a hiábavalót mondja, aminek azonban semmi köze nincsen a valóhoz. A hiábavaló az a személytelen létezés, amely kirekeszti magából a Személyt, aki azt mondja: Én vagyok. Lenni azt jelenti benne lenni. Mert a Szeretet nem akar egymaga lenni, hiszen lényegénél fogva együtt lakozik. Azokkal, akik nem fogadták be őt. Akik el tudják gondolni a létet rajta kívülinek, noha Ő a létet mint vele-lét alkotta meg. Az Én nem

önmagában van – a másikkal határos. Amiképpen életünk princípiuma a másik ember léte, ugyanúgy életünk szomszédságában Isten van. Nélküle nem lehet lenni, csak hiába-lenni lehet.

A hiábavaló Isten – magányos Isten.

A hiábavaló Isten – várakozó Atya.

„A Te kegyelem által találkozik velem – hiába keresném, hogy megtaláljam. De az, hogy kimondom az alapszót neki [ti. Én-Te], lényem cselekedete. A Te talákozik velem. De én lépek közvetlen kapcsolatba vele. Így a viszony választás és választás, szenvedő és cselekvő egyben. Hiszen az egész lényünkkel végzett cselekedetet szükségképpen szinte csak elszenvedjük, ugyanis az ilyen cselekedet minden részcselekvés és így minden – a részcselekvések határán ébredő – cselekvés-érzet megszűnését jelenti.

Az Én-Te alapszót csak egész lényével mondhatja az ember. Önmagam egész lénnyé koncentrálódása és összeolvadása soha nem történhet nélkülem. A Te által leszek Én-né. S hogy Én-né leszek, mondom: Te. Minden valóságos élet – találkozás.” (Martin Buber)

Istent megszólítva, ki-ki önmagát is megszólítja.

A másik oldal

Mentsétek meg a szegényt...
Zsoltárok 82.4

Mártonffy Gábornak

A szegény az, aki egyedül van. Magánya a világ formája, szerteárad benne, a világban, és összetartja. A világ a szegényre nézve van: megpillantva őt, a szegényt, megtudhatunk valamit a fundamentális törvények mérhetetlen egyszerűségéről. Megtudhatunk valamit a szeretetről.

A szegény megközelíthetetlen; közelsége voltaképpen azt teszi nyilvánvalóvá, milyen messze van tőle az, aki társaságát keresi. Hiszen nem legyőzendő távolság van, nem megtehető lépések vannak, amelyek közelebb visznek. A szegény a másik oldalon van. A másik oldal egyetlen személyre méretezett hely csupán: ott lenni nincs mód különállva. A rámutatás is különállás, elhatárolódás máris – „Nem ismerem azt az embert." (Péter) –, másutt-lét, távolság.

A szegény *ott* van; messze, de láthatóan mindig; közel, de észrevehetetlenül. Messze, de nem elhárítható idegenségben; közel, de sohasem annyira, hogy a vele való közösség-vállalás, vagy annak a kísérlete konszolidálja az *ott* meg az *itt*, az *ő* meg az *én* különállását. Láthatóan, de sohasem akkora ragyogásban, hogy ne lehetne félárnyékba húzód-

ni előle. Homályban van, de sohasem átláthatatlan sötétségben, sohasem körvonalak nélkül, olyannyira, hogy ne is lehessen immár az, aki van. Aki a *van*.

A szegény jelen van. A szegény a jelen idő. A folyamatos jelen. „Szegények mindig lesznek tiköztetek...” Botrány, amennyiben nem lehet tőle elfordulni úgy, hogy ez végleges elszakadás is legyen egyszersmind. Botrány, mert a hozzá való viszonyt azonnal személyessé teszi, „meleggé”. Ez az „azonnal” módfelett illetlen. Belevegyül a személyesbe. Nincs lepel, amelyet reáborítván ne őrizné képmását; nincs ruha, amelyet magára öltvén ne maradna mezítelen „a meztelenség szent szegény-mezében” (Rilke).

A szegény: botrány. Sohasem csak problematika.

Ki az, aki hozzá tartozik? Az „övéi”? „Róluk” tudjuk, hogy „közéjük jött, de nem fogadták be őt”. Az tartozik hozzá, aki senkihez nem tartozik, *csak* hozzá. A szegény „féltőn szerető”, féltékeny szerető. Mert mindig az élete forog kockán, és sorsa váltig egyetlen ember döntésétől függ.

A szegény az ítélet maga. A nagy egyetemes-emberi tehetetlenség láthatóvá tétele. Ott áll, és menthetetlen. Nem lehet megvédeni őt, mert ez védekezés tőle. Védekezés ellene. Személyének elhárítása. Lehet kiáltozni – mellette, ellene –, ám e kettő mindaddig egyet jelent, amíg a szegény *ott*

van, mint befogadásra váró idegen, a kiáltozó(k), mely tömeg mindig, szemtől szemben vele. Vele *és* szemtől szemben; vele és másutt; ahol ő nincs.

A „mentsétek meg”-ből csak az nem következik, hogy megmenthető. „Nem tudnak, nem értenek, setétségben járnak; a földnek minden fundamentoma inog.” (5.v.) A felszólított ember nem tudja megmenteni a felszólító Istent. A szegény a felszólító. Miképpen menthető mégis? Csak amennyiben a megszólított „tudja”, „érti”, „látja”, hogy ő maga menthetetlen, s elveszettsége mindenestől fogva a szegényre hárul. „Tudható”? „Érthető”? „Látható”? Nem, valószínűleg nem. *Már* nem, bizonnyal. Akkor? Megszólítható. A menthetetlen – megszólal. A menthetetlen – szegény. S ha szegény, máris *ott* van, ahol a Szegény van. Ahol csak egyetlen hely van, egyetlen személyre szabott. Ott, benne.

„Mentsétek meg..!” – mentené az Atya a Fiút. És menthetetlen. Mert megmentő.

Tamás hol van?

...boldogok, akik nem
látnak és hisznek.
János 20,29

Vajon hol van Tamás, amikor a Feltámadott Krisztus megmutatja magát a tanítványoknak? Nem tudjuk, de ahol van, egyedül van mindenképpen. Látta a kereszt terhe alatt rogyadozó Isten-fiát, látta a felállított keresztet a Koponyák hegyén, látta a dolgukat hideg szakértelemmel végző pribékeket és a lelkesedő tömeget. És mindenek felett látta a fán függő vérző Mestert. Nem *a* Mestert látta, hanem a leroskadó embert, az erőtelen embert, a vérző embert, a tehetetlen embert, a szomjúhozó embert. *Amit* látott, külön-külön, az több volt annál, *akit* nézett. Egyfelől a vérző Krisztus, aki a bűnért való egyetemes és tökéletes áldozatot celebrálókért könyörög –, Atyám! bocsásd meg nékik; mert nem tudják, mit cselekesznek.” (Lk 23,34) –, másfelől a maga útján töretlenül haladó világ. S a kettő – a töretlen világ és a megtöretett testű – mintha nem találkoznék, bár láthatóan egy helyütt van. A haldokló Isten – a világtörténelem szemétdombján felállított kereszten.

Jézusnál az, amit lát – a tárgyak agresszív célszerűsége és a test mérhetetlen erőtelensége – nem függeszti fel a szeretetet. Könyörög. Ő az Atyán keresztül szemléli azt, ami vele történik. Ha a tekintet a kereszt vízszintes fáját követi, akkor ami történik, gyilkosság, a mindenkori hatalom vér-

szomjas, önmagát féltő erődemonstrációja. Ha pedig ennyi, értelmes a felszólítás: „Szállj le a keresztről!” (Mt 27,40) Ha a tekintetet a kereszt függőleges fája irányítja, akkor, ami történik áldozat-bemutatás, s a Golgota – oltár.

Tamásnál a látvány helyettesíti a szeretetet. Simone Weil írja: „A szeretet meglátja a láthatatlant.” Aki pedig nem látja a láthatatlant – nem szeret. Ha nem szeret, kétségbeesésbe kergeti az, amit lát. És léte leszoríttatik a puszta látás nyomasztó törvénye alá. Látnia *kell*, tekintetét el nem fordíthatja. Akkor is *azt* kell látnia, mikor már elkövetkezett a harmadik nap. Tamás nagypénteki ember, ám az Ember Fia nem ennyi. Tamás a sebeket szemléli, amikor a feltámadásnak örülhetne. A feltámadás dicsősége nem tünteti el a sebeket, hanem együtt-láttatja a feltámadás győzelmével: az ötsebből vérző Krisztust a halált legyőző Krisztussal.

Mert mindkét út el-vezet: a feltámadást látni az áldozat nélkül, és a szenvedést a feltámadás nélkül. Nagypénteket látni Húsvét nélkül és Húsvétot Nagypéntek nélkül.

A tanítványok ennyit mondanak Tamásnak: „Láttuk az Urat.” (Jn 20,25) Ennél kevesebbet mondhattak volna, ha a csoda tárgyi bizonyítékainak leltárát mondják fel. Tamás azonban nem az előtte álló Jézusnak hisz, hanem – önmagának. Aki pedig önmagának hisz, annak kételkednie muszáj. Ez a dolgok természetéből fakad: alacsonyabb rendű a közvetítő közeg – itt az érzékszervek – a megismerés tárgyánál. S mivel látni

kíván, nem áll módjában szemlélődni. Minduntalan kívül reked. Nem lehet része a csodának, legfeljebb apró részletekben csillan meg időnként az, amit keres. Ha azért kiált fel – Én Uram és én Istenem! – mert rátapintott valamire, újabb részleteket fog hajszolni a bizonyosságért. *Aki* pedig előtte áll. És amikor Tamás a kezét a Feltámadott oldalába bocsátotta, megértette: van ennél rövidebb út is Jézus szívéig.

K. mint K.

Kicsoda szabadít meg engem... ?
Róma 7,24

A minap, amikor a Hivatal ablakán kitekintettem, a Hivatalén, mindegy, melyiket nevezném meg, nem volna eligazító, jóllehet valamiféle eligazításra folyamatosan vágyakozunk, a minap egy galambot pillantottam meg a Szamos hátán.

A víz nyugodtan, amiképpen az eleve elrendelt dolgok érkeznek hozzánk, és módfelett mocskosan hömpölygött alá az ablak előtt, vitte magával a madarat, ki tudja meddig? A galamb – leginkább szirtinek gondolnám, de az is lehet, antwerpeni postagalamb; nem azért említem őket, mintha röptükben-hulltukban, fulladozásuk közepette könynyedén kitalálhatnám fajváltozataikat-, a galamb alácsüngő, testétől eltávolított szárnyai segítségével ki-kiemelkedett a vízből, krisztusi *columbidae*, majd a szívdobogás ütemére visszahanyatlott ismét. Mígnem...

Mígnem?

Nem tudom, nem tudhatom: elvitte a víz a szemem elől a Széchenyi tér irányába. Nem: alá; le; az ismeretlenbe. Még. Ki tudja, meddig állt ellent, amíg...

Amíg?

Nincs válasz, erre sincs, szokjuk meg. A Széchenyi téri híd után nem túl magas duzzasztó van, a víz vékony vászna átsiklik rajta a galambbal;

emberi mérték szerint addig tartott az út. Hacsak ki nem sodródott a partra vagy...

Vagy?

Nincs válasz.

*

Elsőre nem ama huszáriki „homage” jutott az eszembe, és még csak nem is a Van Escher-i látomás a hal-alakba vegyülő égi madarakról – ha felülről nézem, persze... –, erősebbnek mutatkozott a gyermekkori visszarántó ösztön, amely a Duna vizében riadtan uszkáló-menekülő kacsacsapat látványát idézte elém a hozzátapadt végzet-történettel: nagy halak jőnek fel értük a mélyből és rángatják alá őket, sorban. A part iránt vonssza őket ösztönük, ám a part egyre jobban távolodik...

A kolozsvári galambnak aligha ez lett a sorsa: a Szamosban ekkora hal biztosan nincsen már, kisebbek is csak elvétve, rövidre szabott életüket saját (?) közegükben töltik el, fuldokolva, nemzedékről-nemzedékre, értetlenül szemlélve bizonyára a világ látható közelségbe került, ki-kitapintható végzetének jeleit.

A dunai emlékképről azóta sem tudom megállapítani, vajon valóban végignéztem-e ilyes kiszámolósdit, megtörtént-e egyáltalán, vagy az *ott* hallott és megélt történeteknek szép (!) álomképpé tisztulása csak. S ha így van – márpedig erre mutatkozik több esély –, az álom és való egymásba hatolásáról és az átjárhatóságról is mondhatnánk

ezt-azt, ha ez volna a célunk, és ha nem követne közelről mindaz, ami erről, jobb sorsra érdemes mondatokban, elhangzott.

A galamb befejezetlen, mert befejezhetetlen története azonban nem kolozsvári létszimbólum. Úgy mondom, mintha zavarna némiképpen, hogy éppen Kolozsvárott adatott meglátnom „a” metafora testetöltését. A testetöltő metafora: szép. Lefelé haladni, így, elvegyülni az idegen közegben, és ellenálló, szétfeszített szárnyakkal eltűnni a szem elől. S a szem, a tekintet mintha Istené volna... Isten szeme rajta az apokaliptikus mocskon. Ezt az érzést sem kell a irodalomból meríteni, gondolom, elbujdosva a nap heve elől. Tapasztalat van. Meríteni lehet belőle.

Meríteni kell, igen, szörcsögi szemtelenül a vízcsap.

*

(EKSZTATIKUS KITÉRŐ 1.) Egy történet, ez, vajon szomorú-é vagy vidám *önmagában*? A kérdés nem cinikus, nem, hiszen amennyiben az apokalipszist emlegethettük, akkor máris *lehet* arra gondolnunk, hogy az ellebentett fátyol (*apokalüpto*) ideje eljővén, ez a vég ugyan, ám a végső beteljesedés is, amikor a tükör általi „homályos látás” helyébe a „színről színre” való lép. A történet ennek a közelében halad el. Körkörös útvonalon közelíti és megmarad a mondhatóban.

*

(EKSZTATIKUS KITÉRŐ 2.) És mégis milyen kíméletlen ez, ahogyan *tisztán* (értsd: kivehetően) halad tovább a maga medrében az Idő! És még csak észre sem vehetünk minden galambot; nem pillanthatunk meg valamennyi szenvedést! Nem vállalhatunk részt benne. Mi történik? A magyarázatok idegen attribútumát beleerőszakoljuk a végéremehetetlenbe.

*

A galamb történetét K. egyik félmondata juttatta eszembe. Így hangzik, emlékezzünk vissza: „... hogy megalázkodva és elcsüggedve megtanuljuk félni ítéletét, csodálni könyörületességét.”

A metafizikai csüggedésről szól itt K., van ilyen, állítja, hiszen a mondat „ekkora” terében hogyan lehetne lejutni a megalázkodástól és elcsüggedéstől az Ítéleten át a csodálatig? Melyik úton? (A misztikáén?) Hogyan származik csodalat – amely, ugye, az adoráció szomszédságában van – a világot bevonó nagy csüggedésből?

Idemásolom válaszul az egyik korábbi bekezdést: Nincs válasz. Ám nem is szükséges. Ha csodálat van, akkor ott csak „kemény”, kontemplatív kérdések vannak („Ki szólít?” stb., de az is lehet, ez az egy..), amelyeket rendszerint nem egy magányos kérdőjellel hagyunk nyitva, hanem kérdőjel-felkiáltójellel zárunk be.

Kitárunk, berekesztünk: hiszen az igéket fel is cserélhetjük egymás között, amiképpen K. mondatában a csüggedést a csodálattal, a csodálatot a csüg-

gedéssel. Mindkettő mélyén az Ítélet van, az Ítélet pedig, mondja, a könyörület szegeletkövén áll.

Így K.

Az idézett mondatot akár Augustinus is írhatta volna, olvassuk ismét, pontosan illeszkedik az európai kontempláció-hagyományba, amiről, egy ilyen spirituális korban, amelyben élünk, semmit sem tudunk.

Írhatta volna, de nem írta. Ezt írta Augustinus: „Te okoskodj, én csodálkozom; te vitatkozz, én hiszek, mert látom a mélységet, de odáig nem érek el.” *(De verbis Apost. Serm.20)*

*

(EKSZTATIKUS KITÉRŐ 3.) „Nem! Senki nem merülhet feledésbe, aki e világon kiváló volt; azonban mindenki a maga módján volt nagy, annak a nagysága szerint, *akit szeretett*. Hiszen aki önmagát szerette, az önmagában vált naggyá, és aki másokat szeretett, az az odaadásban volt nagy, aki azonban Istent szerette, az mindenkinél nagyobb volt. Mindenkit megőrizhet az emlékezet, de mindenki a szerint vált naggyá, amit *várt*. Van, aki arra várt, ami lehetséges, van, aki arra, ami örök; aki azonban a lehetetlent várta, az mindenkinél nagyobb volt. Mindenkit megőriz az emlékezet, de mindenki ahhoz képest vált naggyá, amivel *viaskodott*. Hiszen aki a világgal viaskodott, a világ legyőzése által vált naggyá, és aki önmagával viaskodott, az önmaga legyőzése által; aki azonban Istennel viaskodott, az mindenkinél nagyobb lett.

Örökös harc dúlt tehát a világon, ember ember ellen, egy ezer ellen, aki azonban Istennel viaskodott, az mindenkinél nagyobb volt. Harc dúlt tehát a földön: volt, aki erejével győzőtt le mindent, és volt, aki erőtlenségével győzte le Istent. Volt, aki önmagában bízva mindent elnyert, volt, aki erejének tudatában mindent föláldozott, aki azonban Istenben hitt, mindenkinél nagyobb volt. Ki az ereje által lett nagy, ki a bölcsessége által, ki a reménye által, ki pedig a szeretete által; Ábrahám azonban mindenkinél nagyobb volt, nagy az ereje által, melynek mértéke az erőtlenség, nagy a bölcsessége által, melynek titka a balgaság, nagy a reménye által, melynek formája az őrület, nagy a szeretete által, mely egyben gyűlölet, önmaga gyűlölete."

*

Hol tartunk?

Amennyiben a csüggedést a csodálattal kapcsolja össze K., ez egyszersmind azt is jelenti, hogy a csodálatot is csüggedésbe mártja. És ez – a megszakítatlan kontempláció-hagyomány kiegészítőjeként – valóban „újkori" paradigma Ezt a következő mondattal példázhatnánk: „Semmit sem tehetünk." (Azaz: Minden kész.) Amiből ez következik: „Mindent meg kell tennünk" stb.

Egy másfajta dadogás, a kimondatlan és jelenlévő ítélet közelről való megpillantása. Valamiféle „új" riadtság, amit egy másik mondat rejt: „Mi

magunk is elfelejtünk helyesen beszélni, amint felhagyunk azzal, hogy Istennel szóljunk.”

Állítja K.

K. mint Kálvin.

Ami látható, és ami nem

Menjünk mi is, hogy meghaljunk vele.

János 11,16

Ugyan miért kellene elviselni a homályt, a tehetetlenséget?

Miért kellene körbejárni, egyre szűkülő körökben, visszautasítva, ami látható, elhárítva a tapasztalhatót?

Mire való a várakozás, amikor Lázár, „akit szeretünk, beteg” (Jn 11,3), mi meg lekéssük folyvást az eseményeket?

Miért kellene végigélnünk mások halálát?

Nem, nem – mondja Tamás. „Menjünk el mi is, hogy meghaljunk vele.” (Jn 11,16)

Kivel?

Lázárral?

Jézussal?

Nem tudjuk, a szöveg nem igazít el e tárgyban. Haljunk meg, mondja Tamás, legyen vége, mondja, nem bírom. *Vele* haljunk meg, hiszen lehetséges-e egyáltalán a folytatás?

A nulla-megoldás hívét, Tamást, János apostol közelről figyeli. Ebben a figyelemben féltő szeretet van. János azt tapasztalja, hogy Tamás *nem hallgat el semmit*. Főként azt nem, hogy nem érti, mi több, számára követhetetlen az út. Rossz vége látszik lenni ennek a kísérletnek, noha, ami történik: a Mester, ahogyan elénk áll és megszólít, a kérdésekben lappangó meghívás, a válaszokban

minduntalan fölfedezhető, valami érthetetlentől óvó elhallgatása az előttünk ismeretlennek, ami azonban közelről érint, életünk egészéről szól, nos ez az egész kétségtelenül – *szép*.

„Pedig mi azt reméltük, hogy ő az, aki meg fogja váltani az Izráelt” – mondja az emmausi tanítvány, Kleofás, hazafelé tartva társával és a hozzájuk szegődött tájékozatlan idegennel, a növekedő sötétségben (Lk 24,21).

Azt remél*tük*, mondja, mindhiába. Már nem remélünk.

Ami maradt ebből a kétségtelenül szép történetből, abból a férfiúból, „ki próféta vala, cselekedetben és beszédben hatalmas Isten előtt és az egész nép előtt” (Lk 24,19), nem egyéb asszonyi fecsegésnél, „üres beszédnél” (Lk 24,11).

Jézus: az eredménytelen ember (Bonhoeffer).

És ott van Filep, a másik nagy kérdező, a maga történetével. Hogyan lehetne ötezer férfiút megvendégelni, fönn a hegyen? Filep elvégzi az elrettentő számítást, és azt mondja, „nem elég” (Jn 6,7). Nem lehetséges, hagyjuk.

„Uram, mi dolog, hogy nékünk jelented ki magadat, és nem a világnak?” (Jn 14,22) – kérdezi, mert, talán, végignézett a tanítványok seregén, „férgecske Jákób, maroknyi Izráel” (Ézs 41,14), és ismét arra kellett gondolnia, a szeme előtt végül is megtörténtek ellenére, hogy „nem elég”.

„Uram, mutasd meg nékünk az Atyát, és elég nékünk.” (Jn 14,8)

„A szomorúság eltöltötte a szíveteket” – mondja Jézus. (Jn 16,6).

Miért kell félni folyvást és rettegni, attól, ami látható? Miért marad rejtve a láthatatlan?

„Uram, nem tudjuk...”—áll a búcsúzkodó Mester elé Tamás. „Mimódon tudhatjuk...?” – kérdezi kétségbeesetten. (Jn 14,5)

*

Tamás kérdez. Helyettem cselekszi, mondja János.

Tamás, az evangéliumi történet legvégén, az előtte álló Feltámadott oldalába bocsátja az ujját, *elmélyítve* a Megváltó sebét.

Helyettem cselekszi, mondja János: „Ami kezdettől fogva vala, amit hallottunk, amit szemeinkkel láttunk, amit szemléltünk, és *kezeinkkel illettünk*...” (Un 1,1)-erről írok, mondja (Kiemelés tőlem.)

Aki a János-evangéliumot fölüti, drámai szerkezetű művet tart a kezében. És nem veszi észre, mikor lép be a dialógusba. Csak arra lesz figyelmes, hogy a másik oldalon áll. Mindazonáltal ismét fölkerekedik, és, miként Nikodémus, a Mesterhez lopakodik.

És kérdez.

*

TAMÁS: Mester, hogyan tudhatjuk meg az utat?
JÉZUS: Én vagyok.
TAMÁS: Nem érted a kérdésemet, Mester. Mi tudjuk, ki vagy, örülünk annak, hogy közénk jöttél, de az utat is tudnunk kellene, hiszen érted.

JÉZUS: Én vagyok, Tamás.
TAMÁS: Persze, persze, Mester, nem vagyok vak, már megbocsáss. És mivel Isten Fia vagy, téged ember meg nem sebezhet és meg nem ölhet. Vagy, mert így döntött az Atya. Jól mondom, nemde. Ám az én kérdésem kizárólag az útra vonatkozott.
JÉZUS: Az Atya mindent nekem adott.
TAMÁS: Az út, Mester, az út! Beszéljünk most csak az útról, maradjunk a témánál! Hogy tudhatjuk meg? – erre válaszolj.
JÉZUS: Akik tudják az utat, Tamás, azok az úttalan vidékeken eltévednek.
TAMÁS: Hagyjuk, ez nagyon fárasztó.

*

Ha azt állítom, a hit elvezet a látásig, akkor vajon megfordítva – a látás elvezet a hitig – igaz-e az állítás?

Nem én kérdezek, jóllehet a kérdés az enyém (is).

A legélesebben látó és a „tényekkel” legtöbbet viaskodó apostol, a részletekre körültekintően ügyelő éles szemű evangélista, a szeretett tanítvány evangéliumi híradásának egészét kitöltő küzdelem a látásé. A testetöltés – láthatóvá válás – kijelentésétől, Nikodémus éjszakai faggatózásain át Tamás sebekbe bocsátkozásáig. És még tovább, a mennyei Jeruzsálem színelátásáig.

János a látás és a láthatóvá válás történetéről szóló drámai evangéliumot hagy hátra. A hagyomány gyakran a legproblematikusabbként kezeli, apologetikus (ami megmagyarázva azt jelenti:

harcos) vétetésűnek mondja, s ez, lássuk be, az ideologikusság eufemisztikus jelzése.

Harcos?

Az.

De kivel száll tusába János?

Ki járja végig az utat a láthatók nyomába szegődve a „boldogok, akik nem látnak”-ig? Tamás?

Tamás, igen.

Helyettem teszi, mondja János.

Helyettem, mondja helyettem, mondom.

Ebből a csatából Evangélium születik. „A jó hír megerősíti a csontokat.” (Péld 15,30)

János evangéliuma: írásmű. Műalkotás. Ez meg mi volna más, mint az elkallódás hiteles története, elindulás a hagyomány atyai házától a teljes elszegényedés, semmivel nem bírás *mély* állapotáig. Hogy, visszatérvén, immár ne birtokoljon semmit. Semmit, ami nem birtokolható.

Vegyük számba a látásról szóló történeteket, mondja János, szemléljük egészen közelről az okosságot, amivel bírunk, és menjünk végig az úton. Adjuk meg az értelemnek, ami az értelemé, jóllehet nem tudjuk, mi az övé – de ez is, hogy nem tudjuk, hozzá tartozik ahhoz, akik vagyunk. Hozzátartozik az értelemhez.

Boldogok, akik nem látnak – nos ez az, ami nem mondható, ez az a következtetés, ahová nem lehet eljutni. Hanem, csak az út végén, meghallani. „Boldog, aki olvassa, és akik hallgatják...” (Jel 1,3) Akkor is az(ok), ha Isten neki(k) nem mutatta meg a mennyei Jeruzsálemet.

Boldognak lenni nem elhatározás kérdése.

És még csak nem is a megfelelésé, jaj, nem.
Boldog az, akit Isten kinevez.

*

„Nem tudjuk akarni, hogy ne legyünk boldogok.” (Aquinói Szent Tamás) Úgy hangzik ez, ha az evangéliumi Tamásra gondolunk, mint egy kiáltás. Mint egy ima.

*

A test lámpása a szem – de vajon a léleké is?
Ha látunk, akkor nem tévedünk el?
Elég, ha nem látunk és, folyvást tévedezve, boldogok vagyunk *és* megérkezünk?
Elég, elég nekünk.

*

Én gyenge voltam, kevés voltam,
nekem egyedűl az maradt,
hogy üdvödet szemmel kövessem.

(PILINSZKY JÁNOS**)**

*

A világosság fénylik (1,5). Az igazi világosság, az, aki minden embert megvilágosít (9). Mi pedig láttuk dicsőségét (14). Istent soha nem látta senki (18). Láttam a lelket (32). Akire látod, hogy leszáll (33). És én láttam és tanúságot tettem (34). Nézzétek, az Isten Báránya! (35). Gyertek, majd meg-

látjátok (39). Azok vele mentek s látták (39). Jöjj és lásd (46)! Nézzétek, egy valódi Izraelita (47)! Láttalak (48). Ennél nagyobb dolgokat fogsz látni (50). Látjátok majd (51). (Farkasfalvy Dénes szövegváltozta.)

A megvilágított lépcsőfokokra lépve fel, eljutunk a nem-látástól a látva látásig. Amit látunk, ahhoz nem fér kétség. El fogják hinni nekünk, hiszen arról teszünk tanúbizonyságot, amit láttunk. És mivel láttuk, nem vonható kétségbe az, amit *mondunk.*

Így van?

Jaj, nem.

Azok, akik „hivének azért őbenne”, mert „láták, amiket cselekedett” (Jn 11,45), magának a látásnak szolgáltattak ki a Nagyhét eseményei alatt. Mert látniuk kellett az ő mérhetetlen gyöngeségét, látniuk kellett, amint ott áll és hallgat, mint bárány, mely megnémul az őt nyírők előtt (Ézs 53,7), tehetetlenül áll és semmilyen érvet nem hoz fel az igazság mellett, amikor a sokat látott és tapasztalt Pilátus fölteszi a sztoikus kérdést: Ugyan mi az igazság?

És amikor megszólal, egészen másról beszél, s csak nő a homály a személye körül. Hogyan is lehetne kiállni így mellette.

Látták elveszni is őt – és nem hívének többé azért benne.

*

A látásból fakadó hit megtorpan a szenvedés láttán. Valamiféle, a lélek legmélyén lappangó testetlen rettegés mondatja a tanítványokkal az elváltozás hegyén, hogy építsenek itt hajlékot, ne szálljanak többé alá, tagadni és elveszni.

A látás hite nagypénteki hit.

Azoké, akik sírba helyezik az élettelen testet, és hazatérnek.

Mi tudjuk, hogy ki vagy, mondja Mártha, tudjuk, hogy van – avagy: majd csak lesz – feltámadás, miegyebek, ám Lázár már negyednapos.

Szag van.

*

„Vajon lehet-e idegen a kereszténytől a fogcsikorgatás?” „Egyébként a higgadtság természete szerint a legtöbb esetben csak eufemisztikus kifejezése a közömbösségnek és nemtörődömségnek.”

Bonheoffer írja ezeket.

1944-ben, a börtönben.

*

Tamás szigorú és tárgyilagos mozdulata, ahogyan a sebeket megérinti, a keresztrefeszítés aktusát mintegy folyamatossá teszi. Krisztus szenvedését „átvezeti” a jelenidőbe.

Szigorú és tárgyilagos. Azt azért nem mondhatni, hogy szeretet nélkül való.

Együtt szenved, ettől kezdve, a szenvedővel, vele szenved a szenvedő.

Hogyan láthatni ezt?

*

– Megbocsát-e az, akit szeretsz?

– Benne igazság és irgalom lakik, ezért szállásom a félelem és a remény között van. (Ramon Llull)

A harmadik nap

... és sötétség lőn az
egész tartományban...
Lukács 23,44

A feltámadás eseménye körüli (mondjuk így:) zavar – mindenkori. Nem egyszerűen a korabeli római végrehajtó főhatóságé, nem a kultusz tisztasága felett őrködő zsidó tanácsé, és még csak nem is a hittől távol levő, úgynevezett kívülállóké. Valami alapvető történik a teremtésben, amely „megzavarja a természet szép rendjét" (Kant), a történeti idő pillanatokig üdvtörténetivé lesz, a képmás, a feltámadott Krisztus ismét teljesen és tökéletesen fejezi ki azt, aminek, illetőleg akinek képmása. A feltámadás pillanata – nem tartam! – teremtés előttivé válik, újrafogalmazódik. Miképpen János evangéliuma első mondatában, a „kezdetben", akarva-akaratlanul visszakerülünk az isteni alapelvek, az *in principio* világegyetemet formáló rendjébe.

Előtte azonban sötétség van, az idők előtti kietlenség és pusztaság, amely a Vulgata szerint az emberi világ egyetemére – *universa terra* – kiterjedt, mi több: reáborult a tanítványok közösségére is; előtte a szombat van, amely azonban most nem a teremtés gyönyörűsége felett örvendező Mindenható ragyogó ünnepe, hanem a mindenség megszűnése és visszavonása.

A feltámadásban a világmindenség, s benne az emberi mivolt realitás-esélye fogalmazódik újra, s ez az éles látás, amelyet az egyetemes sötétség

előz meg, vakséghoz közeli állapotot hoz létre a kortársak, de egyszersmind a Megváltóhoz közelebb állók életében is. Ami végbement, *nem dokumentálható* tehát, s a hozzá való közelkerülésnek nem ez az útja.

A feltámadás titka csak a hit kegyelmi szférájában telített, a róla való historikus-tárgyi beszédmód elfedi lényegi mélyeit. A róla való szólás elhárítja a vele való beszélgetést. Ami azt jelenti: az üdvtörténeti „harmadik nap” nem közelíthető meg az alanyi mozzanat kiiktatásával. A hit „kopár” szabadságához képest – amely Istenre utaltságot jelent, a teremtményi mivolt újra való elismerését és felismerését – a tények tisztelete, a maga könnyed eleganciájával, minduntalan *innen* van. A sötétség, miképpen „ott” és „akkor”, a teremtés előtt, az „itt-és most” helyzetében is idő előtti eseménnyé válik. A megértés nem stáció, a hitnek nem lépcsőfoka: *si intelligis, non est Deus* (Augustinus).

Érthetőbb volna Krisztus halála? Semmivel sem. Amennyiben az volna, akkor Jézusra csak mint emberre tudunk gondolni. Krisztus halálánál vannak „hatásosabb vértanú-történetek” is, „s a kereszt nem az általános világszenvedés kifejezése, mintha az emberi lét szimbóluma lenne”, figyelmeztet Barth. Mert amiképpen a feltámadás, ugyanúgy Krisztus halála sem dokumentálható.

Mert maga Krisztus mint Istenfiú sem az.

Ami történt, azt csak a hit változtatja személyessé és reálissá. És ez maga a realitás. Az *est Deus* harmadnap hajnali öröme.

Mors Pilati

Magadtól mondod-
é te
ezt...?
János 18,34

Jézus és Pilátus találkozás-történetében János evangélista *ismét* a drámaformát választja (Jn 18,28 kk). A történeti keretet mintegy adottnak tekinti – Lukács a római helytartó és Heródes Antipász kibékülésére, a Jézus teste felett megkötött politikai paktumra is utalást tesz –, figyelmét teljes egészében a *találkozás dramaturgiája* köti le. A párbeszéd megtévesztésig hasonlít a Jézus-Nikodémus dialógushoz, ugyanúgy elbeszélnek egymás mellett a „szereplők”, illetve hát Jézus „másról” beszél folyvást, visszakérdez – „Magadtól mondod-é te ezt...?” –, rövid „teológiai” exkurzust tart – „Az én országom nem e világból való.” – stb. A jelenet sokkal rövidebb amannál, a helyzet is fölfokozottabb, élesebb, a replikák színházi értelemben vett helyzetet teremtenek, átpattannak a szikrák a nagy feszültséggel telített szavakon. A pilátusi kérdést – „Micsoda az igazság?” – már mintegy elmenőben mondja a római prokurátor, nem is várva választ. Ezen a ponton mintha el is dőlt volna a küzdelem, ám aki Jézus előtt áll, sugallja János, annak az utolsó pillanatig nyitott a sorsa. „Semmi hatalmad nem volna”, mondja Jézus, János pedig úgy gondolja, hogy a hatalom lavírozó embere, aki folyvást a halál küszöbén áll, ráérez a szavakban lappangó

titokra, mert *„ettől fogva* Pilátus igyekezett őt szabadon bocsátani”, mint aki, noha nem tudja pontosan miért, nem akarja összekapcsolni nevét *ezzel* a halállal.

A nagy pilátusi kérdés voltaképpen inkább kijelentés: „Micsoda az igazság.” Az igazságról ennyi mondható, legfeljebb ennyi, ha becsületesek akarunk maradni. Hiszen a helyi előljáróság, miközben Istenre, a hagyományokra hivatkozik – gondolhatja Pilátus –, reám hárítja a kivégzés mocskát kifinomult eszközökkel zsarol, nevetséges érvekkel támasztja alá a jogtalanságot: „Ha gonosztevő nem volna ez, nem adtuk volna őt a te kezedbe.” Így érvelnek a hatalmi helyzetben levő gonosztevők. Akik még, nagy leleménnyel, Barabbást is megszerzik maguknak, miközben a (köz)biztonságról fecsegnek. Hiszen látva látszik, *ezek* az egyetemes érvénnyel bíró törvényszerűségek: az emberi kicsinység, vagy, még általánosabb értelemben, a hatalom alá vetettség. Nem úgy az igazság, amelyről semmit nem tudunk, következésképpen még kevesebbet a szabadságról. Mindkettő a hatalmi helyzet függvénye, és voltaképp nincs is. S ha van, akkor csak a magunk igazságáról beszélhetünk, az enyémről meg a tiedről, időről időre meg szabadságunkban áll kijelenteni: Mi az igazság. A nagy szellemek találkozása nem is tekinthető egyébnek, mint a tehetetlenség megosztásának. Valamivel többet a végzetről tudhatunk: „Ha beleegyezel végzetedbe, akkor vezet, ha nem egyezel bele, akkor kényszerít.” Seneca, persze. Pilátus kulturált kérdése el-

hárítja Jézus finom kísérletét –,,Én azért születtem, és azért jöttem e világra, hogy bizonyságot tegyek az igazságról" –, hogy megmutatkozhassék. Hiszen, véli a római, így túlzottan belépünk egymás életébe, és csak nehezebb lesz az, ami elkerülhetetlen.

„Mi bánt? Mi ér meglepetésként? Mi hoz ki a sodrodból? Talán az ok? Nézz csak a szemébe! Vagy talán az anyag? Vizsgáld meg azt is! Ezeken kívül azután már nincs semmi. [...] Igazán egyre megy, hogy a világ dolgait száz évig vagy három évig szemléled-e." Aztán meg: „Ha valaki vétkezett, benne van a baj. De talán nem is vétkezett." (Marcus Aurelius) Vajon a hatalmi *spleen* nem minden esetben cinikus is?

Mi a megoldás? A sztoikus éhhalál. A zénoni, kléanthészi stb. És a pilátusi. Kérdésével, amelyre választ nem vár, Pilátus böjtöt hirdet. Távol tartja magától az esélyt. Hagyd, mondja Pilátus Jézusnak, de hiszen nincs miről beszélni. És kimegy előle, belép ismét az eseményekbe, amelyekben, látszólag, hasonlóképpen vagyunk jelen. Látszólag, a sorssal szemben, egyenlőek vagyunk. Mindazonáltal elég, ha „egyszer" nincsen így: akkor, amikor valóban az Igazság áll velünk szemben. Amikor kapitulálni kell és/vagy melléállni, nem mérlegelve a következményeket.

Az események Pilátust igazolják. Ám *a hétnek első napján pedig jó reggel, amikor még sötétes vala*, egy egészen más történet indul útnak.

És az utak Rómába vezetnek.

Et resurrexit

Nincs itt...
Lukács 24,6

„Aki megtalálja e szavak értelmét, nem ízleli meg a halált.” Tamás apostol apokrif evangéliumának éles, egzisztenciális riadalmat gerjesztő kezdőmondata jut eszünkbe Pilinszky verseit olvasva. Pilinszky költészete, ez az irodalmunkban a maga nemében hagyomány-nélküli, szikár „töredék”-gyűjtemény a szemlélődve szenvedő, révülten szemlélődő ember számára – annak, aki megtalálta a világban a megértésnek ezt a speciális „helyét” – mindent alapvetően másként mutat fel a teremtés titkairól. Mindaz, amit eddig megtapasztalnunk adatott, és amelyről ilyes szavaink vannak mint *halál, szenvedés, idő, öröklét,* mindaz, amit ismerni véltünk: csak redő, az örökkévalóság egy-egy hullámverése. Csak az eredendő kiáltás, megszólíttatásunk egy-egy visszhangja. Ezek elkallódásunkról és magunkra maradottságunkról szólnak – hozzánk.

Pilinszky verseinek radikális mássága legközelebbi rokonságban az evangélium boldog-mondásaival áll. Megnyilatkozásuk kegyelmi pillanataiban arról hoznak hírt, élesen és szelíden, hogy az Isten arcát magán viselő kreatúra immár visszavonhatatlanul és jóvátehetetlenül kipusztult, eltűnt a világegyetem színpadáról, immár nincsen, aki Isten arcát meglássa és aki birtokába vehetné a

teremtést, amely Isten öröme. „Hol járunk már az éden fáitól!” – hangzik a kiáltás. Nem kérdés, következésképpen nem mondhatjuk, hogy messze, hiszen út nincs, amely visszavezethetne. Ám ebben az egyetemes leépülésben új Isten-arcú emberi lény jelenik meg a teremtésben, az Ember Fia, akinek a léte voltaképpen a világ „végső megvigasztalódásának” Karamazov Aljosa-i gyerekes hitével ajándékoz meg minket.

„Mindaz, ami történt, botrány, amennyiben megtörténhetett, és kivétel nélkül szent, amennyiben megtörtént.” Ezek a szavak egyszerre vonatkoznak a nagypénteki eseményre és az e századi gonosz fokozhatatlan leleményeire. A két esemény tehát ebben a lezártságban találkozik egymással, érintik egyik a másikat, és a közöttük húzódó történeti időt üdvtörténetivé változtatják egyszersmind. ,,Az Úrnak halálát hirdessétek” – olvassuk az Eucharisztia titkáról (1Kor 11,26). Mit is jelent ez? Azt mindenképpen, hogy ami történik, az nem külön történik Istennel és emberrel, tehát a szenvedés megszentelt szférája a kornak, amelyben Isten és ember ismét, miképpen a világ fundamentumának felvettetése előtt, találkozhat egymással. Ezt az új szimmetriát a *Harmadnapon* a maga tökélyével realizálja, amennyiben a ravensbrücki, halál iránt elindult szegények feletti ég – benne a hallgatagon várakozó Atyával – ugyanaz, mint Isten tekintetének a golgotai oltár fölé boruló és azt befedező kupolája. Mindkét esemény – passió, amely nem történhet meg az emberrel úgy,

hogy ezzel egyidőben, teljesség szerint magával az Atyával ne történne meg a Fiúban. Egyszerre és egymás mellett van jelen az elkallódás motívuma és a megérkezés, a hazatalálás harmadik napja, a „jeges tumultus” és a „meleg csend” (Simone Weil).

Pilinszky „evangéliumi esztétikáját” megérteni nincs mód, csak rátalálni lehet vagy megtaláltatni általa. Ám ha „látni” szeretnénk valamit belőle, akkor nézzünk *bele* Rembrandt *A tékozló fiú hazatérése* című művébe. Azt látjuk, hogy a kép tulajdonképpen nem is a fiúról szól, hanem az Atyáról, akinek az arcán hihetetlen tisztasággal fedezhető fel a szenvedés, a fiú szenvedése. A találkozásban a kettő együvé kerül, amiképpen a testek forrnak össze és lesznek eggyé, magát az örökkévalót formálva ebben a gyönyörű és titokzatos *unio mysticá*ban. Pilinszky versei ezekről a pillanatokról mondanak el *mindent*, ami elmondható. Ez a „minden” azt jelenti, hogy az út, amin Pilinszky jár, mások által nem járható, mert ő végigment rajta.

Ha Isten világban való jelenlétének vannak – avagy: lehetnének – tárgyi bizonyítékai, akkor Pilinszky János lírája minden bizonnyal ezek közük való. Neki az jutott osztályrészül, ami a keresztény kultúra legnagyobb misztikusainak: a szenvedés titkának a megsejtése és a világ *egészének* a visszahelyezése a szakrálisba a(z eksztatikus) dadogás nyelvén. Új nyelv, új szótár. „A polgári élet zsebszótára után mi ismét természetes hangon használhatjuk a világ nagy-szótárát: Shakespeare

szótárát, a görög tragédiák szótárát, az evangélium szavait” – írja derűsen.

Mozart zenéje az angyalok nyelve a mennyben, Pilinszky versei az aprószenteké.

Gedeon békét köt

...nem úgy adom én néktek, amint a világ adja
János 14,27

A Szentírás egyik ragyogó helyzethumora az, amikor Gedeon, a midianitáktól való félelmében, a pajtájában bujkálva és ki-kilesve az ablakon, csépeli a búzát, „hogy megmentse a midianiták orcája elől”, és ott megszólítja őt az angyal ezzel a köszöntéssel: „Az Úr veled, erős férfiú.” (Bír 6,11.12) Ettől kezdve Gedeon jól ismert története valóban az erőről szól: az emberi készségről és Isten erejéről, „amely erőtlenség által végeztetik el” (2Kor 12,9).

Az emberi erő, a történet bölcsessége szerint, legfennebb a pajta méreteire korlátozódik. A pajtából, jól felfogott érdekből – amely, persze, az egész nép érdeke! – nem merészkedik ki hősünk.

Pajtában csépelni ugyan nyilvánvaló kényszerűség, ám kétségtelenül heroikus cselekedet. És leleményes ellenállói magatartás. A midianiták elől megmentett valamennyi búzaszem előbbre viszi az Isten ügyét. A kicsépelt gabona a *túlélésre* elegendő, még akkor is, ha nap mint nap egyre kevesebb a csépelni való.

A pajta-szemlélet logikája kikezdhetetlen.

Erős férfiú, mondja az angyal.

Gedeon elérti az égi malíciát, és törleszt. „Kérlek uram – kezdi el magabiztos udvariassággal és tisztelettudó távolságtartással –, ha velünk van az

Úr, miért ért bennünket mindez? és hol vannak minden ő csodadolgai, amelyekről beszéltek nékünk atyáink, mondván: Nem az Úr hozott-é fel minket Egyiptomból?! Most pedig elhagyott minket az Úr, és adott a Midianiták kezébe.” (6,13)

Tudom, amit tudok – mondja Gedeon.

És látom, amit látok.

A helyzet ismerős.

A múltba rekesztett hagyomány egyszemélyes igazság(ok) kijelentését teszi lehetővé. A pajtában mindenkinek, külön-külön, igaza van, Gedeonnak is. Mindenkinek megvan a maga emléke, a közös emlékezet lassan széttöredezik.

De miért is cserélnők fel a pajta egyszemélyes békéjét valami beláthatatlanra és, következésképpen, bizonytalanra?

A külön-létben nincs helye a szakrális emlékezetnek, mely folyamatos újraélése, jelenvalóvá tétele annak, ami egyszer végbement. Az emlékezés, így, siránkozás. Általa mindig megerősödnek a bentmaradás indokai.

A hagyomány, mint puszta hivatkozási alap, inkonzisztenciájánál fogva kirekesztő. Hűvös és távolságtartó, arisztokratikus és heroikus egyszersmind.

Ám akit az angyal megszólít, annak az embernek az értékrendje rövid időn belül tótágast áll.

„Menj el...” – mondja az Úr. Lépj ki, hagyd magad mögött a szavakat, mondja.

Vajon miért nem lesz úrrá az angyalon a „helyzet tisztázásának” a furrorja, mikor Gedeon Istent a múltba rekedtség vádjával illeti?

Vajon helyes-é a szavakra bízni azt, amit legfennebb csak az áldozat lángja világíthat meg?

Az áldozat bemutatása visszavonhatatlanná teszi a kilépést. Gedeon ugyan keresvén keresi a visszahátrálás indokait, ám ezek megtalálásában maga sem hisz már. Kérdéseket tesz fel Istennek, és Isten válaszol. A pajtán kívül a mégoly „hitetlen” kérdések is eljutnak Istenig.

Gedeon kemény munkával szerzett békessége, ellenállói aurája a pajtát odahagyván szertefoszlik.

„Jaj nékem Uram, Istenem!” (6,22)

Miért jajgat Gedeon halálra váltan? Azért, mert immár jobban fél a rettenetes Istentől, mint Midiántól. Kiderül számára, hogy jóval nehezebb csatát kell megvívnia, mint amire gondolhatott, mert Isten szemelte ki őt ellenfeléül.

A félelmet nem az erő, hanem a nagyobb félelem tudja kiűzni. Az emberektől való félelmet a féltőn szerető Istentől való félelem.

„Békesség néked!” – köszönti Isten Gedeont.

Az én békességemet adom néked, mondja Isten.

Én vagyok a békesség, mondja.

„És építe ott Gedeon oltárt az Úrnak, és nevezé azt Jehova-Salomnak (azaz: *az Úr a béke*), mely mind a mai napig megvan az Abiézer nemzetségének városában, Ofrában.” (6,24)

Gedeon békét köt Istennel.

És aznap éjjel elkezdődik a harc Izráel békességéért.

A Sok és az Egy

...hogy őt lássa...
Lukács 19.4

A tagolatlan (tömeg) és a megreformált (arc) története a Zákeusé. Egy újabb evangéliumi találkozás-történet, az isteni eleven lényegből való részesülés gyermekien áttetsző esete.

A személytelenül várakozó, a tömeg, személytől elválasztható eseményre vár. Az esemény a személyesen létezőn kívül vagy attól elszakítva: mutatvány. A csodálkozás tárgya, és nem az imádatot mozgósító megnyilatkozása a távol levő égnek. Az értelemé és nem a hité. A mutatványban kifelé tárul a világ, a személytelen irányába, és nem befelé, ahol a személyes van.

A teremtés mint első esemény a Személy kiáradása volt arra, ami „kietlen és puszta”. Arra, ami Lélek nélkül való.

A Megváltóval találkozni csak azon az úton lehet, azon a helyen, ahol a tömeg nem fér el, mert az „út” keskeny. Csak egyedül lehet ott jelen lenni, semmit nem birtokolva.

Az Isten előtti „kopár”, leplezetlen egyedülmaradás bizonyos értelemben paradicsomi kötelességnek is mondható, és ahhoz hasonlatos, ahogyan Mózes szólt az Atyához: „amiképpen ember beszél barátjával”.

A tömeg nem találkozik. A közvélekedés elkerüli; a spirituális kor, aminő a mienk, tárgyává

teszi; a hagyomány intézményi keresztet ácsol; az okoskodás fraternizál; a törekvő értelem megsemmisíti; az erudíció mindenütt és mindenekben felismerni véli és elvéti; a megigazultak „tiszta” kasztja visszariad a tanítványi „tarka” sereg láttán.

Tisztán maradni annyit tesz: eltitkolni reászorultságomat. A ráutaltság az a bizonyos zákeusi „alacsonyság”, amihez még a gyűlöletes, a fennálló idegen hatalommal kollaboráló (fővámszedő) életforma kapcsolódik.

Aki eltávolodik a tömegtől, az a Mester közelébe kerül. Ám ez a megbélyegezettség visszhangos felfokozódását vonja maga után – és ez nem kerülhető el. Azzal a személlyel bocsátkozom szóba, aki „utált és az emberektől elhagyott volt, fájdalmak férfia és betegség ismerője! Mint aki elől orcánkat elrejtjük, útált volt; és nem gondoltunk vele” – írja Ézsaiás a messiási próféciában (53,3). Ámde azon a helyen, ahová Zákeus áll(t), mindez immár nem hallatszik, nem így legalábbis. A találkozás örömében – „örömmel fogadá őt” – a Megváltó személyének titokzatos és természetes nagysága mint bensőségesség, hozzánk közel álló és magához szólító szeretet mutatkozik meg.

Ha az Egy nincsen, nincsen semmi sem, mondja Platón. Ha a tömeg van, a Sok, jóllehet várakozó, mi több, Jézust követő tömeg, akkor nincs találkozás.

Mi „van”?

Odabent, a találkozás létrejött terében ama vacsora folyik, amelyről a búcsúzkodó Krisztus azt mondja (tulajdonképpen parancsolja): „Ezt csele-

kedjétek...” Künn pedig a kívülrekedtség jellemző hisztériája, a „külső sötétség” érzékelése történik, a magyarázat-gyártás mint szellemi immunizáció.

A tömeg – s itt most különösképpen hangsúlyoznom kell, hogy ezen nem feltétlenül „sok embert” értünk – maga alá gyűri az egyént. A tagolatlannak egyedül a szeretet adhat formát; a tömegben mozgót egyedül a szeretet ruházhatja fel az egyszeriség kiragadó-megkülönböztető-felékesítő jegyeivel – gondoljunk az Énekek éneke szerelem-himnuszaira vagy Keresztes Szent János és Clairvaux-i Szent Bernát eksztatikus szeretet-tapasztalataira.

„Semmilyen gondolkodás nem viheti közelebb az embert ahhoz a valósághoz, amelyet a hívő Isten megtestesült jelenlétében (Leibhaftigkeit) megtapasztal...” (Karl Jaspers)

Manifestum est

... a törvényben a jövendő jóknak árnyéka, nem maga a dolgok képe van meg...

Zsidók 10,1

Olvasni, csendben. Elfordulva. És oda.

„Nyilvánvaló ui., hogy akit szeretnek, természetszerűleg benne van abban, aki szereti.” Ahogy Szent Ágoston mondja, »amint a lélek a test élete, úgy Isten a lélek élete«. És ez nyilvánvaló”. „És helyesen mondja...” *(Et bene dicit...)* „És különösen nyilvánvalóvá teszi...” *(Maxime manifestat...)*

Aquinói Szent Tamás kedvenc fordulatait idézem az *Előadások a Tízparancsolatból.* Idézem, riadtan. És akkor ez a riadalom most magyarázatra szorul. Ne ölj! – manifestum est? És a szeretet nagy parancsolata, mondjuk? Vajon valóban az? Nyilvánvaló? Akiknek az volt, „hitvány zsoldosok” kezére adták őt, akit aztán „megölhettek”, tudjuk a szakirodalomból.

A Szent Tamás-i konstrukció anti-tragikusnak volna mondható, ha nem lenne valóban tökéletes. De az. Szépségét magam az ószövetségi törvények teremtést szorgalmatosan „alulról” újraalkotó épületéhez hasonlítanám legszívesebben. Tágas, napfényes terek. Járni ott csak fölfelé tekintve lehet. Ám ennek, bizonyos értelemben mindkettőnek: a skolasztikának és a törvény épületének, szükségképpen össze kellett omolnia. (Csakhogy

összeomolván nem Tamást, bennünket temetett maga alá.) Hiszen amikor kijelenti, „manifestum est”, nekem erről csak az juthat eszembe, nem hallok tisztán. Nem azon a helyen állok ahol Tamás, Kafka, Pilinszky. És még az: van ilyen hely, s legalább annyira valószerű, mint ez a valóság-hallucináció, itt, bárhol.

Arra gondolok, hogy ezek az *Előadások* immár ugyanúgy a meditáció tárgyai lehetnek csak, és csak így olvashatók, mint a hagyomány megszakítatlan folyamatába beleékelődött, jószerével „érthetetlen” szövegek.

Pilinszkyt idéztem fennebb. „Megölhették”, írja. A szóalakkal az égi beletörődésre utal. A titkot érinti. *Et bene dicit.*

A szó és a Szó

...kérdezzétek meg az Urat [...] e könyvnek beszédei felől...
2Királyok 22,13

Nincs tiszta helyzet. Jósiás király idejében folynak a templom helyreállításának munkálatai, kijavíttatnak a „ház romlásai”, a közvetlen őst, a bálványoknak szolgáló Amon királyt a helyébe lépő fia megtagadja, Dávidot nevezvén meg atyjának (2Kir 22,1 kk). Jósiás addig elégedett az ő útjával, mígnem elő nem kerül az elveszettnek hitt törvénykönyv, váratlanul, a templomból.

Világossá válik számára, hogy a könyv beszédei előtt menthetetlenné vált Isten népe. Ám az ítelet tárgyában az Ítélő Istennél fellebez. „Menjetek el, kérdezzétek meg az Urat én érettem és a népért és az egész Júdáért, e könyvnek beszédei felől, amely megtaláltatott; mert nagy az Úr haragja...” (13.v.) A király megszaggatja ruháit, mindenestől magára veszi az atyák bűnét, és elküld a prófétához. A templom fölújítása föl sem merül mint hivatkozási alap, mint enyhítő körülmény.

A választott nép (a próféták, királyok stb.) voltaképpen soha sem feledkezik meg arról, hogy a törvényt a szerető Isten adta. A törvényből kivonni Isten személyét – aki törvényadó, de a törvény magyarázója is – egyenlő a halállal. A király *nem* a törvény hatályát kívánja érvényteleníteni – és

mint kiderül, nem is lehet- hanem Istennel együtt akarja mintegy magához venni a könyvet.

Nincs tiszta helyzet, meg kell kérdezni a prófétát. Meg kell *hallgatni* Istent, noha a könyv az ő világos szavát tartalmazza: „azért én is meghallgattalak, azt mondja az Úr.” (19.v.)

Nagy történet a Jósiásé. A törvényhez való viszonya azt az esetet juttatja eszembe, amikor, a *világos* szombat-törvény egyértelmű megszegésekor Mózes, mielőtt a törvény szavával ítéletet hirdetne, megkérdezi Istent. Mintegy fölajánlja Istennek az általa adott törvény fölülbírálatának a lehetőségét.

Nincs tiszta helyzet. „Menjetek el, kérdezzétek meg az Urat...”

A kobrini Móse rabbi azt tanította:
– Ha egyetlen szóval fordulsz Istenhez, abban a szóban minden porcikáddal benne légy.

Az egyik hallgató megkérdezte:
– Hogyan lehetséges az, hogy az a nagy ember egy kicsi szóba belefér?

A rabbi így felelt:
– Aki nagyobbnak képzeli magát, mint a szó, arról mi nem beszélünk.

Úgy tűnik, súlyos és kiszolgáltató különbség van az ige és a „te ígéd”, illetve az igazság és a „te igazságod” között: „Szenteld meg őket a te igazságoddal: A te ígéd igazság.” (Jn 17,17) Az igazság különállóan és megközelíthetetlenül létezik, a „te igazságod” a viszonyban. A kijelentésnek, mi-

szerint a tied, az a belátás áll a hátterében, hogy nem tartható a kijelentőnél, emberi mérték szerint legalábbis. Ha alanyivá válik, úgy ebben a mozzanatban a második személy megjelenése – a Te igéd – esszenciális esemény. Az ígére való puszta hivatkozás, amennyiben a kijelentő és a hallgató nem ugyanúgy vélekedik tekintélye felől, nem több retorikai leleménynél. A „te ígéd” ehhez képest a Te eljövetelét, közöttünk való megjelenését munkálja.

A különbség tehát – a textus szerint...! – a megszentelődés titkában van. A „te ígéd” és a „te igazságod” megszentel, olyannyira kisajátít – vö. „félretesz” –, hogy immár lehetetlenné teszi a bárminek való kisajátítást vagy fölhasználást. A megszentelt ember – gondoljunk csak a szentek olyannyira problematikus intézményesítésére, a procedúra esetenként való humorára – mindenek előtt szabad. Amint „betölti a törvényt” (Mt 5,17), máris „felette áll”. Hiszen a betöltött törvény a szükségtelen törvény. Jézus törvényhez való viszonya nem azért traumatikus, mert lépten-nyomon megtöri – ez egyszerű eset volna –, hanem mert teljesség szerint tölti be. Semminek nem sajátítja ki, még a római hódoltság kemény helyzetében levő népnek, a nép vezetőinek sem engedi meg, hogy üdvtörténeti dimenzió híján értelmezzék. Az üdvtörténeti dimenzió híján értelmezett törvény ugyanis megszűnik egyszersmind lét-törvény is lenni.

A második mérföld krisztusi törvény-értelmezése erről szól. Hiszen mindaddig, amíg a meg-

szállóhoz az a viszony köt, amelyet az ő törvénye szabályoz, addig nincs mód megszálló és meghódolt, erős és megalázott stb. közti *emberi* viszonyra. Ez nyilván csak a második mérföld elkezdésekor válik lehetségessé, amikor a római katona terhét már nem a törvény kényszere alatt cipelem tovább, jóllehet immár jogom volna levetni. A második mérföld idején tiszta viszony jön létre, ember megy ember mellett, a félelem, a düh, a „jogos” gyűlölet elrekesztő érzése nélkül.

Ember ember mellett a kiszolgáltatottság közösségében.

A megszentelődés semmi esetre sem valamiféle távoli, elérhetetlen tisztaság, nem a megszokottból kiemelkedő és elkülönülő másság. Semmi esetre sem „abnormális” állapot, amelyet magunk fölé kanonizálva, normává emelve egyszersmind elszigetelünk, távol tartunk mindennapi életünktől. A „te igazságod” és a „te ígéd” viszonylatából sokkal inkább az derül ki, hogy Jézus erre az útra mintegy helyezi tanítványait.

A viszony nem az elérendő állapot, hanem az elinduló. Hogyan is folytatódik a főpapi ima? Rettenetesen, lássuk be. „Amiképpen te küldtél engem e világra, úgy küldtem én is őket e világra; És én őérettük oda szentelem magamat, hogy ők is megszenteltekké legyenek az igazságban.”

A megértés ünnepe

...és kezdének szólani más nyelveken, amint a Lélek adta nékik szólniuk.
Cselekedetek 2.4

A Feltámadottal való találkozás átfordítja a tanítványok riadt és süket hallgatását a szemlélődés és várakozás nyitottságába és csendjébe.

„Maradjatok Jeruzsálem városában” (Lk 24,49) – szólt Jézus parancsa. Nem mondta, meddig. Egyszerre kell készülni és késznek lenni. Késznek lenni meg azt jelenti, egyre mélyebben érzem készületlenségemet *és* egyre jobban várom, egzisztenciális sóvárgással. S a megérkezés bizonyosságával. A tanítvány nem tudja az időket, nem dolga. *Tudja* mindazonáltal Mesterét. Tudni azt jelenti, engedelmeskedni. Csendben szemlélődni és várni. „Maradjatok...”

A tanítványok pünkösdig tartó némasága arra utal, hogy a rendelkezésükre álló nyelv – szakrális értelemben – nem alkalmas küldetésük teljesítésére. „Maradjatok [...] mígnem felruháztattok mennyei erővel.” Pünkösdkor a nyelvet kapják ismét *ajándékba*. Kezdetben, úgy tűnik, az ember nyelve alkalmas volt az Istennel való párbeszédre, és – így! – a természeti teremtett renddel, a teremtett világgal is kommunikációs viszonyban lehetett. Aki a Teremtő nyelvét ismeri, szót ért a teremtménnyel is. A bűneset folytán az ember számára egyre több érthetetlen elem került Isten

nyelvébe. S az ember, amit/akit nem ért, úgy érzi, ellenére van. A próféták korában a szakrális nyelvet már csak a próféták „beszélték”, ők közvetítették a nép felé Isten üzeneteit. A próféták a szavak értelme felett őrködtek, hivatásuk a nyelv – a törvény – eredeti, ősi értelmének a megőrzése volt.

Isten és ember (nyelvi) eltávolodását legbrutálisabban a nagypénteki-húsvéti események mutatják meg. Úgy tűnt, a tanítványok, ők, a választottak értik Jézus példázatait, halálát és feltámadását előrejelző próféciáit, az utolsó közös vacsorán megtört kenyér és kiöntött bor jelét. Ám nagypénteki és nagyszombati süket magukba zuhanásuk kitörölte belőlük az ígéretek emlékét.

Pünkösdkor, a várakozás szemlélődésében, váratlanul, „nagy hirtelenséggel, az égből” (Ap-Csel 2,2) kettős tüzes nyelvek jelentek meg, „és kezdének szólni más nyelveken” (4.v.). Ami addig a szétválasztottság, kirekesztettség legtragikusabb ismérve volt, a nyelv, ekkor öszekötő elemmé lett. Amikor lélek találkozik lélekkel, felismerszik a Lélek, magától értetődő lesz az együvétartozás, miként kezdetben: természetes és önkéntelen. A nyelv: az, amit nem használhatsz egyedül. A tüzes nyelv az örök emberi közösségre utal. Ajándék: nem kirekesztő tehát, kissé agrammatikusan szólva: *neked adja a másiknak.* Az ajándékot csak a „sokaság” közepette élheted meg: tied, amennyiben a másé; s olyan mértékben.

Pünkösd a másik ember *conditionne*-jával való azonosulás ünnepe is. Más nyelvet használni azt

jelenti: másikká lenni. Szólok *vele*. Te én vagyok, egybeszerkesztve.

A Lélek kitöltetésének ünnepe az édenkerti *dia*bolikus szétválasztásunk folyamatának a visszafordítása. A kettéosztott ember mindenekelőtt önmagával kerül kommunikációs Bábel-helyzetbe. A másik ember jelenlétében mélyebben, tragikusabban élem meg önnön szétszakítottságomat. Pünkösdkor: együvé került kettős nyelvek. A pünkösd utáni ember egyszerre éli meg az Istentől való szétválasztottság drámáját – amelynek kulminációs, de ugyanakkor beteljesedett végpontja Krisztus kivettetése a városon kívülre, és felfeszítése a Koponyák-hegyén – és az Istennel való újratalálkozás és beszélgetés örömét.

Pünkösd az egymásraismerés ünnepe, amikor is élesen és élményszerűen megmutattatik az emberi nem *(a gens)*. Az ajándékul vett összhang nem egy új nyelvi összegzés az eszperantó mintájára („más nyelve*ken*”), hanem a húsvéti-pünkösdi nagy identitás-élményből fakadó harmónia mirákuluma – „mindenki a maga nyelvén hallotta” (8.v.) –, aminek szerves mozzanata a másikra való rátalálás. A kettős tüzes nyelvek alászállása egygyökerűségünk gyönyörű képe. „Párthusok és médek és elámiták, és ki... lakozunk Mesopotámiában, Júdeában és Kappadócziában, Pontusban és Ázsiában, Frigiában és Pamfiliában, Egyiptomban és Libiának tartományiban, mely Cziréne mellett van, és a római jövevények, mind zsidók, mind prozelitusok, krétaiak és arabok...” (9-11.v.) – a felsorolás gyönyörűsége, íme.

Légy önmagad, hogy én is magam lehessek. Önmagad lévén vagy leginkább *én*, s önmagam lévén vagyok leginkább *te*.

Veni creator spiritus.

A találkozás ünnepe

– mondatok a vasárnapról –

Mikor pedig a föld népe megyen be az Úr eleibe az ünnepeken, aki az északi kapu útján ment be, hogy leborulva imádkozzék, a déli kapu útján menjen ki; aki pedig a déli kapu útján ment be, az az északi kapu útján menjen ki; ne térjen vissza azon kapu útjához, amelyen bement, hanem az annak ellenében valón menjen ki.

Ezékiel 46,9

A látható egyház a láthatatlan Egyház kiábrázolása. Láthatóvá tenni a láthatatlant az áldozat útja. A látható és a láthatatlan Krisztusban egy: ,,Aki engem látott, látta az Atyát." (Jn 14,9) A hit a látás meghosszabbítása. Az áldozat tökéletességében megmutatkozik az Atya. Az áldozat mindig túlmutat azon, aki az oltár*nál* van, mert túlmutatott azon is, Aki az oltár*on* volt. Az Atyát mutatja. Az egyház kiábrázolása annak, amit Dávid próféta a világ-egésznek tekint: „...az Úr pedig egeket alkotott." (Zsolt 96,5)

*

A láthatatlant megragadni a láthatóban: ez az áldozat. A kiábrázolás a szertartás maga A szertartás középpontjában az áldozat áll: ez nem csak magára az áldozatbemutatásra vonatkozik, hanem az istentisztelet minden mozzanatára. A kimondott szóra, a Könyv megnyitására, a boltozat összehajló íveire. Amelyek soha nem ott végződnek, ahol összeérnek.

*

Az egyházban való lét: *participatio*. A régiek számára ez egyszerre jelentett egyházhoz való tartozást és részvételt. Hogyan? Aki az északi kapu útján ment be, az a déli kapu útján ment ki. A *participatio* ennél sohasem kevesebb: nem ugyanaz az ember távozik, mint aki belépett. Aki a megállapított rendtartás szerint jár el, annak az oltár mellett kell elhaladnia. Aki bemegy tehát, saját személyében éli meg a kiábrázolás drámáját. Az Egyházat – ami Krisztus teste (Ef 1,23) –, a maga egészében. Ámde egyszemélyben csak úgy, hogy maga is áldozat az Áldozatban, teljesség a Teljességben. Átmenvén a templom hajóján, észak felöl dél felé, délről északra, érinti az áldozattá létei valamennyi stációját, el egészen a megszűnésig, mígnem visszanyeri ismét – megtisztított – önmagát.

A templomi élet *rendje:* a keresztút. Aki belép, kevesebbet ennél nem tehet, mert akkor be sem lépett. Bent van ugyan, de kívül rekedt.

*

A kívülmaradás: a *keretre* feszített Krisztus, szemben, mindig szemben és idegenül a keresztre feszített Krisztussal.

*

Nem az számít honnan, miféle szellemi égtájak felől érkezem, hanem hogy merre távozom. (Lásd Charles de Foucault végzetes betoppanását a templomba.)

*

Bemenni északon és távozni délen (vagy fordítva) azt jelenti, más emberré lenni. Az áldozat soha nem erősít meg *abban*, ahogyan bementem. Még csak rész szerint sem (észak felől jővén nem távozhatom – keleten...), nem *ismer el* dolgokat, nem igazol. Az áldozat egyedül Krisztust ismeri el, egyedül Őt igazolja. Az az áldozat „kedves" az Atyának, amelynek középpontjában a Fiú áll. A *participatio azért* tesz minden esetben mássá, mert – Általa – el kell jutnom az Atyához. „Senki sem mehet az Atyához – jelenti ki Jézus –, hanem csak énáltalam." (Jn 14,6) Másfelől meg *folyamatosan*

érvényes a felszólítás: „... ha valaki követni akar, tagadja meg magát.” (Mk 8,34)

*

Jézus radikalizmusa szelíd, szelídsége radikális.

*

A megújulás áthatja az egész emberi egzisztenciát. Nem spirituális smink, hanem „félelem és reszketés”. (Fil 2,12) Tremendum.

*

A lélek elindulása önmagától az oltárig és találkozása az áldozatban a felülről alászálló Krisztussal. Keresztút. Az élő egyház naponta halad a szentség felé. (Kálvin)

*

Az Egyházban való létel *kommunikatív* szituáció. Az észak felől érkező ember találkozik a dél felől érkezővel. *Participatio* az áldozatban = participatio egymás életében. A megértés momentuma. Az északi ember, aki az északi kapu útján távozik, nem találkozhat a déli emberrel, aki a déli kaput zárja be maga mögött.

*

(Északi ember, déli ember.) Két ember viszonya egymáshoz mindig ez. A megértésnek semmilyen illúzióját nem táplálhatjuk. A kommunikáció drámájában a másik ember mássága erőteljesebben jelentkezik, mint az eredendő azonosság. Pál apostol a házasságról írt gyönyörű soraiban magát a házasságot tartja lehetetlennek (észak, dél – férfi, nő), amennyiben nem kifejezetten Krisztus és az egyház viszonyát ábrázolja ki: „Felette nagy titok ez: *de én* a Krisztusról és az egyházról szólok." (Ef 5,32; kiemelés tőlem – V.A.) A házastársak egymáshoz, gyermekekhez, világhoz való viszonya Pál szerint *alter ecclesia.*

*

A találkozás geometriája: háromszög. Találkozni: nem egymást nézni – egy irányba tekinteni. (Saint Exupery)

*

Találkozni egymással csak a Teremtővel találkozva lehet. Az oltárnál a másik ember arca: szép. „Mindaz, ami szeretetből ered, a szépség fényétől világos." (Simone Weil)

*

Mi volna más a *Credo*-ban emlegetett *communio sanctorum,* mint a sajátosan és összetéveszthe-

tetlenül, és mindenki által másként megélt áldozat titkának az egymással való közlése, megosztása.

*

A találkozás alapvető mozzanata az áldozat. Akkor: nem-én vagyok és nem-te vagy. Valami, ami a két különálló egzisztencia felett van, s ahol egy a kettő. S ez több bármely elgondolásnál.

*

Communio samctorum és *communicatio sanctorum.* (Lásd még Pünkösd nagy hermeneutikai pillanatát.)

*

Az északi ember (a déli ember), aki az északi kapu (déli kapu) útján tér vissza, zavaros identitású. Az identitás lényege szerint kommunikatív. Semmi esetre sem agresszív. Annyira „biztos a dolgában”, hogy oda tartja a másik orcáját. Lázár Ervinnek, irodalmunk legigazabb mesemondójának van egy ragyogó, minden ízében evangéliumi hőse: „Arról van szó – mondja magáról –, ha engem megüt valaki, az neki fáj. Ha meg én ütök meg valakit, az nekem fáj.”

Múlt és jövő

...kinek jelentetett meg?
Ézsaiás 53,1

A világmindenség első eseménye egyetlen is egyszersmind: „Minden ő általa lett, és nála nélkül semmi sem lett, ami lett.”(Jn 1,3) Ami általa van, nem föltűnik és aláhull, jóllehet csak a pillanatnyi, az éppen szemünk előtt történő értelme mutatkozik meg benne, hanem egész valónk konstitutív részévé válik. A pillanatnyi rész szerinti értelmében az örökkévaló a maga teljességében vesz részt, az esemény ennél fogva drámai telítettségű. A győzedelmes Isten „rettenetes”; a hirtelen haragú Úr népe és az ítélet közé áll; a magasságban „lakozó” Atya alászáll és velünk „lakozik”; az örökkévaló elvegyül a történelemben.

A változhatatlan Isten sohasem ugyanaz.

A prófécia a régmúlt elbeszélése. A Messiás „felnő*tt*, mint egy vesszőszál Ő előtte...” (Ézs 53,2) Az Atya előtt *ott van* a Fiú; „mindenek Ő általa és Ő reá nézve teremtettek” (Kol 1,16): életünk centruma a várakozás. Várakozás a megtörténtre. Az emberi élet mindig egész: a beteljesültre vár, és várakozása időről időre meg is érinti, mi több színre hozza a várakozás tárgyát.

A prófécia az atyai kinyilatkoztatás pillanatában igaz, és nem a megvalósulásától számítva. A prófétai jövendőmondás igazsága nem a betel-

jesülésre vonatkozik, hanem Isten megszólalásának tényére.

Isten megszólalása a „legyen” és a „lett” egymást tökéletesen átfedő „idejében” megy végbe. Maga a való mutatkozik meg benne, amihez képest a létrejövés gyöngébb, esendőbb minőség, átkerülés a homály tartományába.

Nem azért igaz, mert beigazolódott; nem azért, mert dokumentálható – ez minden esetben kérdéses és módfelett esendő útja a hitnek –, és még csak azért sem, mert hitbéli – szövetségi-össznépi – bizonyosságunk van jövőbeni megvalósulása felől. Kartoték-adatok ellenében kartoték-adatok sorakoznak, statisztikának statisztika szegül ellen. Az élő hagyomány Veronika-kendője a Megszólalás és Megszólíttatás, amely a megszólítás megszakítatlan folyamatában eleven.

A prófétai igazság nem relatív, hanem revelatív.

A prófétai kinyilatkoztatást a fennálló minden esetben cáfolja, ha pedig nem, igazsága nem abban van, hogy elfogadható. Ha nem így volna, úgy a hit-mozzanat hozzá való viszonyunkban, ha módszertani megfontolásból is, megszabott időre kiiktatható volna. A prófétai szó azonban megvalósulása után is a hit tárgya marad.

A létrejött nem önmagában van, külön; nem jelentése önmagának. A megjelenő az isteni jelentéstulajdonitás révén bír eszkatologikus értelemmel. Általa van és vele van, kizárólag. (Az Isten-nép viszonyban Isten az, aki „féltékeny”.)

A Messiás akkor „jött el”, amikor Isten meg-

osztotta ezt a titkot a prófétával, s benne egész várakozó népével. A reá való várakozás a hit formája – *forma doctrinae* (Róm 6,17) –, s ez, a hit, az eljövendőt folyamatosan úgy tükrözi, mint már beteljesültet.

A próféta, amikor jövendöl – emlékezik. „Mert látták az én szemeim a te üdvösségedet, amelyet készítettél minden népeknek szeme láttára...” (Lk 2,30-31) – fohászkodik Simeon. Mit látott? Egy gyermeket, alig néhány napos csecsemőt, a védelmezésre szoruló Messiást, a Szabadítót. „Karjaiba vevé őt...” Magasba emelte, a megnyilatkozott ég felé. Isten elé tartotta a Megtartót.

Hajnali sugarak

(IMA, MEGHALLGATATLAN) A bombasztikumtól szabadíts meg engem, Uram.

*

(ASZTALI BESZÉLGETÉS) Apám: – Miért parancsolja Isten Mózesnek, hogy korán reggel álljon a Faraó elé?

Csend.

Ő maga válaszol: – Mert akkor a Faraó még kicsi.

*

(BESZÉLGETÉS – FELEJTÉS ELLEN) Amikor a Szentírást fölnyitjuk, nem Isten szavával – noha az ő szava –, hanem magával Istennel dialogizálunk. (Nem Isten szavához imádkozunk, hanem Istenhez stb.)

Erre azt lehetne mondani: nyilvánvaló, persze.

Vajha az volna.

A dialóguson kívül, amit Istennel folytatunk, nem csak hogy nem értelmezzük helyesen az ő szavát, hanem nyelvünk is megromlik. Kálvin szerint „mi magunk is elfelejtünk helyesen beszélni, amint felhagyunk azzal, hogy Istennel szóljunk”.

*

(ASZTALI BESZÉLGETÉS) *Az igének növekednie kell,*
a hangnak pedig alábbszállnia. Így szól test szerinti atyám homiletikai hitvallása, jut eszembe. Nem tudja elviselni a kioktató, „kívülről” beszélő szónokokat. De főként az üvöltözőket.

*

(SZÁMVETÉS) „Nálam nélkül semmit sem cselekedhettek” – mondta Jézus. Tele van az életem ilyen semmikkel.

*

(SZÖVEG-CSÓK) „Mert a leírtak bizonyos titkok megjelenési formái és az isteni dolgok képmásai.” Origenész írásértelmezői hivallása, melyet *A princípiumokról* írt „rendszeres” munkájában olvashatunk, vajon jelentheti-é azt, hogy a(z Írás) magyarázat(a) abban különbözik az Írástól, hogy feltárja a titkokat, elénk állítja a Képet a képmás segítségével? Alkalmas-é erre az írás?

Origenész számára a megértéshez vezető út – érthető módon – egyenes, és – érthető módon – az allegórián át vezet. Ám azáltal, hogy aggálytalanul érthetőnek mondjuk, értjük-e az origenészi utat? Az *Énekek énekét* kommentáló művében azt mondja a „szájnak csókjairól”: „...minden egyes homályos hely megvilágosodása csók Isten Igéjétől, amelyet a tökéletes léleknek ad.” Van tehát valami, amely megelőzi az értelmezői fölvértezettséget, ez pedig a készenlét. A lélek tökéle-

tessége, a szív tisztasága Ezt az értelem előtti értelmet, „mely minden értelmet felülhalad” (Fil 4,7), akkor tapasztalja meg az olvasó, amikor megriad attól, hogy milyen tiszta a szöveg. És hogy, talán éppen ehhez a tisztasághoz, nincsen kulcsa. Hiszen, amikor minden világos, még mindig szorongat az érzés, hogy nem részesültem a szöveg csókjában. Ebben az *unio mysticá*ban.

A szöveg minduntalan azt kéri tőlünk, hogy teljes fölvértezettségben legyünk gyöngék és szoruljunk segítségre. Valami olyasmihez hasonlatos ez, amikor a szent szövegek „sokszorosítását” végző elkülönítettek, odaérvén a szent tetragrammatonhoz „megmosódnak és megtisztulnak”, rituálisan tisztává lesznek, mielőtt újra az Írás fölé hajolnának.

Nazianzoszi Szent Gergely erről az értelem előtti készenlétről beszél, amikor így indítja a teológiáról szóló beszédét: „Előbbi beszédünkben azt igyekeztünk megtisztítani a bűntől, aki Istenről akar beszélni...”

*

(HAGYOMÁNY-KÉP) „Annakokáért minden írástudó, aki a mennyeknek országa felől megtaníttatott, hasonlatos az olyan gazdához, aki ót és újat hoz elő az ő éléstárából.” (Mt 13,52) Amolyan evangéliumi felelősség-megállapítása az írástudónak. A régi és az új sáfára. Hogyan fordulhatna el attól, amiben él, hiszen akkor nem sáfára annak, ami rábízatott? Hogyan fordíthatna hátat an-

nak, amiből lett, hiszen akkor nem ért? Hogyan szólíthatna meg, ha őt nem szólítják? Hogyan követhetnék, ha ő nem *követ*?

Az ó, amint előkerül, kiderül felőle, mennyire nem távoli. És az újról meg, hogy mennyire nem közeli. A hagyomány nem a múltidejű dolgok összessége – ki tudhatna erről többet, ha nem az Írás? Ez a Beszéd visszhangjait éltető (tér)alakzat!

Az sincs véka alá rejtve itt, hogy a *megtanítottatott* írástudónak „éléstárba" van bemenetele. Kijár és bejár, amiképpen a Jó Pásztor juhairól van megírva, és *így* talál legelőre.

A *tam antiqua* és *tam nova* augustinusi „legelője".

Ami új, az éppen az öröktől fogva való; és ami öröktől fogva való, az folyamatosan új és más, miközben ugyanaz mindig.

„Minden új és minden ó előtt való, mindeneknek vége és mindeneknek kezdete, szent Jehova Úr Isten, aki minden óságot, mikor akarsz, megújítasz és minden újságot óságra változtatsz!" Augustinus? Nem. Diószegi Kiss István.

*

(DOCTRINA VERSUS PERSONA) A reformáció, ahogyan magam vettem, a doktrina és a persona folyamatos egymásnak szegülését hagyta örökül a világnak. Kálvin leginkább a (tárgyi stb.) fétisek létrejötte tekintetében józan alighanem. A kinyilatkoztatott Ige benne van az Írásban, de nem azonos a Bibliával. Nem szentség *extra usum*. Amikor

van, az a kegyelem pillanata, ezt pedig a *Veni Creator Spiritus* sóvárgó vágyakozása előzi meg.

A tan a változó időben védekezésre (netán támadásra...) szorul – az Embernek Fia megvéd.

A tan számára a személyesen létező ember kartotékadat – az Ember Fia odahagyja a 99-et, és elindul az egyetlenegyért.

A tannal szemben tételes és voltaképpen teljesíthető kötelezettségek vannak – az Ember Fiához az jut el, ami szabadságban fogant, tehát a teljesség maga.

A tan lovakban és harci szekerekben bízik – az Ember Fia gyalog jár.

A tan elválaszt – az Ember Fia elvezeti az egyik embert a másikhoz, mert hiszen mindkettőt az Atyához.

A tan áldozatokat követel – az Ember Fia feláldoztatik.

*

(MEMENTO) René Laurentin Lisieux-i Terézről szóló nagyon alapos könyvében párhuzamot von Teréz (Martin!) és Luther Márton között. Számbaveszi a kérdés irodalmát Hans Urs Balthasartól kezdve, aki Dom Boniface Miller mellett először veti fel és tárgyalja a nyilvánvaló szellemi rokonságot kettejük között. A két kegyelemtan még szóhasználatában is megegyezik. Még megérhetjük Luther szentté avatását!

„A jó keresztény – nyugtatgat Teréz – nem nagyon szereti a csodákat.” Csakhogy: „Jézus nem

művelt haszontalan csodákat” – állítja ugyanő, ugyanott.

Ebben maradunk.

A könyvet 1983-ban kaptam Urbán atya ferences rendi szerzetestől. Ő akkor azt mondta, hogy ne olvassam, csak a dőltbetűs passzusokat, az eredeti Teréz-szövegeket. Csak tiszta forrásból, mondta, jól emlékszem. A könyvvel együtt többkötetnyi gépiratot is adott: fordításai Nagy Szent Gergely munkáiból.

Egyszer a szeretetről hallottam beszélni, ugyanabban az évben talán. Azt mondta: Az udvariasság az ördög evangéliuma.

*

(A BOTRÁNKOZÁSRÓL, MÉG) Mégis mi a különb-
ség botránkozás és botránkozás között, hiszen Júdás megbotránkozása áruláshoz vezetett, a tanítványok meg, értetlenkedve, kétségeskedve, ellenszegülve és számonkérőn, (de) Jézus mellett maradtak?

Vajon túlontúl „puha” és alibi-kereső volna az a magyarázat, hogy a tanítványok megbotránkozásaiban minden esetben önnön hitük és értelmük kicsinységére és törékenységére is ráláttak? Tehát, hogy önmagukban is megbotránkoztak? Számomra ezt jelenti Péter apostol önfeladása a lábmosáskor, amikor arra kéri a Mestert, hogy ne csak a lábát, hanem a fejét is mossa meg (Jn 13,9). Ahogyan fölülkerekedik az értelmen a szeretet! Péternek az a krisztusi ígéret sem elegendő az önmeg-

adáshoz, hogy „ezután majd megérted” (7.v.). Mindazonáltal ahhoz az ítélethez képest, miszerint „semmi közöd sincs énhozzám”, a megértésből fakadó megnyugvás bagatell tétel.

A botránkozás ószövetségi értelme a bálványimádáshoz kapcsolódik. Aki önmagában nem botránkozik meg, az a bálványimádás bűnébe esik. És megtapasztalja, hogy Isten maga a megbotránkozás köve. A szentség megbotránkoztat, változatlanul, a nem-népet, de a népet is: „És Ő néktek szenthely lészen; de megütközés köve és botránkozás sziklája Izráel két házának, s tőr és háló Jeruzsálem lakosainak.” (Ézs 8,14)

*

(MICSODA AZ IGAZSÁG) A másik igazának megkérdőjelezésénél csak a lényegi dialógustól elzárkózó megengedés pusztítóbb. A szeretet szigorúságát illetlennek ítélő elegancia nem teszi lehetővé a találkozást. A szeretet, a hit és remény dimenziója híján – eltaszítás. Nem szeretet, hanem a párbeszédet fölfüggesztő, személytelen nagyvonalúság. Mert valóban nincs is miről beszélni, hagyni kell az eseményeket előrehaladni, mindenkinek igaza van, mert senkinek sincs igaza, hiszen, végtére is, micsoda az igazság. A szeretet, írja Chesterton, „tisztelettudó agnoszticizmussal tekint a lélek bonyolultságára”, figyel, nem adja fel, a végsőkig nyitott.

A „micsoda az igazság” sztoikus kirekesztés. Elragadó reménytelenség. Mintha folyton folyvást

azt kiáltoznánk, a szorongató tömegben: Ne közelíts! Ne kérdezz! Ne válaszolj! Chesterton, ismét: „...ott végezzük, ahol a pogányság végezte. Nem arra gondolok, hogy rombolással végezzük. Úgy gondolom, hogy a kereszténységhez jutunk.”

Prófétai szó. Kísérlet

Mert mint leszáll az eső és a hó az égből, és oda vissza nem tér, hanem megöntözi a földet, és termővé, gyümölcsözővé teszi azt, és magot ád a magvetőnek és kenyeret az éhezőnek: Így lesz az én beszédem, amely a számból kimegy, nem tér hozzám üresen, hanem megcselekszi, amit akarok, és szerencsés lesz ott, ahová küldöttem.

Ézsaiás 55, 10.11

A látható és a láthatatlan határmezsgyéjét a Szó lépi át.

A Szó ebben az örök mozgásban van, hírt hoz, alászállván, és „nem tér hozzám üresen”, fölemelkedvén.

Az alászálló szó a láthatatlan vehikuluma a láthatóba, a fölfelé haladó pedig a látható vehikuluma a láthatatlanba. Áttöri a létezés burkát, mert valami eleve-ottlevővel van találkozása.

Akár kiszakad, fölfelé szállván; akár „áthatol az egeken” (Zsid 4,14), alájövén, mindig kiegészül, e mérhetetlen és körül nem írható többletre vágyik, hogy legyen.

Nem a teljesség maga lesz e találkozásban – jóllehet, amivel egyesül, az belőle hiányzik –, hanem a teljesség fölidézése a találkozás. Rész

szerinti létét hozzáadja az eredendően létezőhöz, s fölgyújtja emlékezetét annak, amiből származott.

Az alászálló Szó, az, ami Istentől származik, és ami az „övéi közé” (az őt ismerők és fölismerők közé) jön és „lakozást vesz”, nem tekinti magát Egésznek – noha nem rész –, mert egyedül a belőle fakadóval együtt, ebben a drámai *communió*ban Egy.

A fölfelé szálló Szó, az, ami tőlünk jön, nem tekintheti magát résznek – noha nem Egész –, mert aki felé törekszik, nem tárgya, hanem alanya önnön megismerésének.

Az ember szava, mely Istent szólítja meg, nem *olyan, mint* az Istené, aki az embert szólítja. A hasonlóságra törekvő emberi Szó, bármilyen közel kerüljön is a valódihoz, mérhetetlenül távolabb van tőle, mint az azonosságra törekvő Szó, amely a leküzdhetetlen távolság fölismeréséből fakadó kiáltás.

Isten szava, mely az embert szólítja, semmilyen *hasonlóságot* nem mutat az ember szavával, mely Istent szólítja meg, mert a távolságot, mely Isten és ember között van, félelemteljes közelségnek láttatja.

Az istenihez *hasonlító* emberi Szó Istent nem mint Istent szólítja meg.

Az emberihez *hasonlító* isteni Szó az embert nem mint embert szólítja meg.

Az istenihez *hasonlító* emberi Szó Istent mint Istenhez hasonlító istenképet szólítja meg:

az Egy(etlen) helyett a Valamelyiket;

a helyettesíthetetlen helyett a fölcserélhetőt;

a való helyett a hiábavalót;
az örökkévaló helyett az időszerűt;
a botrányos helyett a megfelelőt;
a Név helyett az Ismeretlent.

Az emberihez *hasonlító* isteni Szó az embert mint tömeget szólítja meg: a soha többé és sehol másutt elő nem forduló helyett a történetileg újra-termelődőt; a személy helyett „a dolgot a dolgok között” (Martin Buber).

A hit és a formák

Vigyázz, hogy arra a formára csináld, amely a hegyen mutattatott néked.

2Mózes 25,40

Lehetünk-e nagyvonalúak a formák iránt? Na és ki hatalmaz fel erre a magunk választotta könnyűségre? És amikor azok vagyunk, talán nem éppen avval találjuk szemben magunkat, hogy *nem* a „lényeg”, bizony a formák, a még oly eltérőek is, igen, a formák „kötnek össze”? Kérdezni lehetne itt még, például: Kit kivel? Mi is a cél? stb. Hiszen, lássuk be, *bármi* történik is a rendkívül *forma*igényes, teszem azt, Ószövetségben, annak az a kifejezett célja, hogy Istennel, a nem egykönnyen és bármilyen helyzetben Megszólalóval kösse össze a várakozót. Akinek léte függ – szoktuk mondani leplezetlen félelemmel – Isten megszólalásától.

A frigyláda rendkívül részletező leírásában egyszercsak a következő mondatra bukkanunk: „Ott jelenek meg néked, és szólok hozzád a fedél tetejéről, a két Kérub közül, melyek a bizonyság ládája felett vannak, mindazokról, amiket általad parancsolok az Izráel fiainak.” (2Móz 25,22) A kapcsolattartás ígéretében a toposzra – „ott” – való megszorítás is benne van. Feltétel van szabva, ám ez mindannak betartására vonatkozik, ami a toposz megalkotását célozza.

A toposz egyszersmind a megértés helye is, ahol a hang először is nem általános érvényű – lásd: lényeg –, hanem a speciálisan megszólítottnak szóló. Aztán, persze, hogyne válna azzá. De amikor elhangzik, *erre*, az általános érvényre mint alibire, nem lehet gondolni.

Az általánosba nem vezet út, csak a menekülésé, tudjuk, mindenek előtt Szent Ágostontól. Egyedül „tőle” – „hozzá”.

Megismerni és dicsőíteni

...fölismerték az Istent, mégsem dicsőítették Istenként...

Róma 1,21

Isten megismerését az a (történeti) tény teszi lehetővé, hogy megszólalt. Isten bemutatkozott, s ezzel kezdetét vette az üdvtörténet. Kezdetben a Szó (az Ige) volt, írja János evangélista, mindjárt utána pedig, a szó elhangzása után következett a visszhang.

Isten megszólalása önnön létének meghatározása is egyben, és mielőtt még bármit mondhatnánk felőle, az emberi mivolt objektív részévé, a létezés tengelyévé válik az a bizonyosság – nem az érzelmeké, az érzékeké, az észlelésé stb. –, hogy a megszólaló *jelenlévő* Isten, velünklevő Atya.

„Én az Úr vagyok ...” – hangzik fel gyakran a bemutatkozás, és mivel a teremtetlen személyesen létező megszólalása ez, már kezdettől fogva összekapcsolódik a léte azzal, aki hallja: „...a *te* Istened.” Isten hit általi birtoklása felől tehát nem a birtokos – az ember – határozott, miáltal az együvé tartozás lét-tény, lényeg szerinti centruma a humánumnak. Isten emberre testálja önnön létét, azt is mondhatnánk: embertől tette függővé saját életét. Ennek a valóban totálisan elgondolt egzisztenciális függőségnek a drámai kifejeződése, közelről való megmutatása a Golgota-hegyi *representatio sacra*, a szeretet kolosszális gyöngesége.

Az „Én vagyok” azonban azt feltételezi, hogy a létező egyszer s mindenkorra csak a másik személy létezése felől tudja elgondolni önmagát. A bemutatkozást az emberi viszony felemlegetése követi, a jelenlévő a maga személyesen létező létét elválaszthatatlanul hozzáköti a történethez. Jelenvaló – ez azt is jelenti, fölfedezhető a történetben, vagy még inkább: átitatja a történet szellemét. Ha pedig Isten létének „feltétele” a másik személy, akkor innen nézve sejthető meg, mit is jelent az isteni féltékeny szeretet; hogy ez magát az emberi létet vigyázza, következésképpen Isten közelsége mindenkor dramatikus, mindenkor „kemény”, amiképpen a szeretet himnuszában olvassuk.

Az Isten-ismeret szituációjából nem lehet visszalépni. A reánk háruló isteni örökség totális, Pál apostol szerint egyenesen szorongató („Krisztus szerelme szorongat minket...”), a közbül levő fal nem rombolódik le Isten megszólalásával, hanem az ember mögé kerül. Az eltávolodás – immár a végső felől tekintve – sokkal nagyobb akadályba ütközik, mint a közeledés, olyannyira nagyba, hogy hátul a „külső sötétség” régiója van, a teremtés előtti, mi több: a megszólalás előtti „kietlenség és pusztaság”. Ahová nem vezet út.

Mi az, ami az ismeret után következik? A dicsőítés. Az *adoráció*. Sem visszalépni, sem megállni nincs mód. Az ismeret ugyanúgy elveszejt, vagy, ahogy az apostol írja: „hiábavalóságot” közvetít, és teszi ezt Isten meg-, illetőleg elismert léte ellenére is. Isten féltő szeretetével az imádat áll pár-

ban emberi részről. Az isteni egész az ismeretben rettenetet szül, az imádatban a szeretet kútfejévé lesz.

Isteni egész, emberi rész

Mert nem szégyenlem...
Róma 1.16

„Elmenvén széles e világra...” – mondja a tanítványainak Jézus. „Mert nem szégyenlem Krisztus evangéliumát...” – írja a Rómában lévő őskeresztény gyülekezetnek az apostol. Mindkét kijelentés hátterében halál van, halál és feltámadás. Az elsötétedés három napja, a nagy megnémulás. Visszahívása annak, ami *post lapsum* kikerült az Atya fennhatósága alól, kikerült, mert a szeretet Istene csak a szabadság feltételével tart meg maga mellett. Az ember átadatott annak az elgondolásnak, amit az autonómia felől gondolt el magának. Aminek következtében a létezés biológiai feltétele vált problematikussá.

A történetnek azonban, a történelemnek nem itt van a vége. Az elsötétedés idejét a legyőzött halál utáni harmadnap követi, amikor a „szélesebb világ” birtokba vétele történik meg ismét. Ebben a kifejezésben, amit Jézus a feltámadás után használ, az van, hogy: „Tekintsetek szét, mindaz, amit láttok, az Atyáé újfent. Széles e világ.”

„Mindez az Atyáé” – emeli magához a világot a Fiú. Minden a Fiúé – ismeri fel a küldetés evangéliumát az apostol. „Nem szégyenlem” – ez azt is jelentheti, hogy az Övé, Ő magáénak tekinti, visszafogadta, elismeri, fölfedezhető benne ismét a teremtés arca. „Hajtsátok uralmatok alá a föl-

det...” – hangzik az idők kezdetén a felszólítás a fiak felé: „Tegyetek tanítványokká [értsd: fiakká] minden népeket...” – szól a Fiú, az „elveszett” és harmadnapon „megtaláltatott”.

Az isteni egész és az emberi rész ahogyan együvé kerülnek!

Ami tehát az evilághoz köt, *isteni közvetlenségű*, mert a Teremtő felől közvetítődött. Ami idekö t tehát, az ugyanúgy az isteni szeretetből fakad, mint az a döntés, amelynek következményeként az idők eltöltével magához vesz. Visszahívattatunk a teremtményi körbe. S ez a „vissza” ugyanúgy van *itt* is, mint majdan *ott*. Ugyanúgy, mert Isten van itt, a „világ végezetéig” itt lenn.

„Mert nem szégyenlem...” – halál van a szavakban, halál és feltámadás. Akkor pedig ilyen ragyogókká lesznek, ilyen könnyűekké. Nem valamiféle türelmetlen triumfalizmus ez, nem, sokkal inkább az „erőtelen erő” mondatja ki őket. Erőtelen erő, amely leigáz.

A Megtartó

...veletek megy, [...] hogy megtartson titeket.
5Mózes20,4

Milyen sorsot szán Isten az ő kiválasztott népének, ha elkülöníti őt a világtól? Ha azt a – lássuk be: teljesíthetetlen – feladatot rója rá, hogy *ne szabja magát a világhoz* (Róm 12,2), amelyben él, és amelyből *nem vétetik ki* – „Nem azt kérem, hogy vedd ki őket e világból..." (Jn 17, 15) –, mi több el sem különülhet, jóllehet különállásának botrányos pecsétjét jól láthatóan viseli magán, hiszen „nem e világból való" idegen (Jn 17,16), „jövevény" és „zsellér"(Zsolt 39,13)?

Bárhogyan is próbálnánk tompítani, és így elhárítani (hívő-)önmagunktól, elhárítani és visszavonni az üdvtörténetet, időről időre szembesülnünk kell azzal a végéremehetetlen ténnyel, hogy a szerető Isten – kiszolgáltat. Elküld *mint juhokat a farkasok közé* (Mt 10,16), széles e világra. És ebben az *elhívásban* Isten mintegy önmagától is eltaszít, eltávolít legalábbis, a távolság megtapasztalásában és totális elhagyattatásban részesít, kivet a városon kívülre, a *külső* sötétségre, ahol fölhangozhat a *Miért hagytál el engem?* kiáltása.

Mit állotok nézve a mennybe? (ApCsel 1,11)- ezzel a közelség-szédületből kijózanító, angyali kérdéssel „kezdődik" el a voltaképpeni újkor. Utána mindjárt az alászállás következik az Olajfák

Hegyéről, majd pedig a bevonulás Jeruzsálembe, a maga összes következményeivel együtt.

A Fiúban láthatóvá vált Atya *visszatért* a láthatatlanba – ennyit tartott tehát a színelátás (üdv)-történeti cezúrája, ezt követően azonnal a hadviselési törvény lép újfent életbe: „látsz lovakat, szekereket, náladnál nagyobb számú népet” (5Móz 20,1). Isten népe sohasem változtathatott önnön megszabott kicsinységén, amikor pedig másként ítélte meg az erőviszonyokat, menthetetlenül elveszítette a csatát. A (kiszolgáltató) szeretet lényegéhez tartozik az, hogy nem hoz olyan helyzetbe, amikor az Istentől való függés – stratégiai megfontolásból – fölcserélhető.

Isten népének lenni nem jelent garantált győzelmet.

A hadviselési törvény, ebből következően, nem a sikeres kimenetelt, hanem a *megtartatást* ígéri a népnek; Jézus az övéi megtartatásáért jár közbe az Atyánál a főpapi imában. A megtartatásban, a jelenvalókon túl, az *elkövetkezendő dolgok* is a helyükön vannak, mert nem két különálló mozzanatai ezek az emberi életnek. (A megtartatás úgy viszonyul a győzelemhez, mint az áldás a sikerhez.)

Tegyétek lehetővé, *kéri* Isten a hadviselési törvényben, hogy *veletek menjek*. Tartsátok meg, amit parancsoltam, mondja Jézus, „és ímé én tiveletek vagyok” (Mt 28,20).

Nem győzni kell, és nem a legyőzettetéstől félni, mert lehet győzni *és* elveszni, lehet legyő-

zettetni *és* túlélni, csak megtartani nem lehet az életet, mert máris elveszett.

És a megtartatásnak mi a módja?

A hadviselési törvény *hosszabb* szakasza a hadmentességre vonatkozik. Mert nem elég gyenge a hadakozni kész sereg a győzelemhez. „Több ez a nép, mely veled van – mondja Isten Gedeonnak –, hogysem kezébe adhatnám Midiánt.” (Bír 7,2)

Túl erős vagy, hogy győzhess.

Ám annyira sohasem lehetsz erős, hogy a győzelmet, ezt a legalattomosabb ellenséget legyőzd. Hogy a hatalmat és a dicsőséget elhárítsd magadtól.

Akkor pedig mindhiába diadalmaskodtál.

Kimenni, a városon kívülre, a külső sötétségre, és kiáltani: *Miért hagytál el?*

Várakozni a harmadik napra, amely a megtartatásé.

Az építő

...tisztelte Istent...
Zsidók 11,7

Isten tisztelete és a megtartatás között szoros összefüggés látszik lenni. A megtartatást érthetjük akár személyes (újszövetségi), akár népi (ószövetségi) módon, ámde a kettőt sohasem elválasztva egymástól. Amit Isten egybeszerkesztett, ember nem választhatja szét – erre is vonatkozik a Szentírás figyelmeztetése.

Ha a valláson csupán annyit értünk, amit Leszek Kolakowski így határoz meg: „... az örök valóság társadalmilag meghatározott tisztelete”, akkor már ebből is kiderül, hogy mindazt, amit a valóság szférájába tartozónak gondolunk, egzisztenciális értelemben közelíti és érinti meg a hit.

A hit gyakorlata – és ezen nem a kultuszt értem most – Isten tisztelete. Tisztelni annyit jelent: elismerni a lését. Az elismerésben meg minden esetben az van, hogy a tisztelettel övezett Lét a részem, s magam is a Lét része vagyok.

Ha ellépünk a bölcseleti elvonatkoztatás mellől az interperszonális viszony felé, akkor azt mondhatjuk, hogy a hit Istennel való *létközösség*. Isten jelen van, jelenléte személyes, a hit tárgya eszerint nem a valóság, hanem a Személyes Jelenlét. Isten, aki kiszólította a világot a formátlanból, kiragadta az embert az anyagból, hogy önnön teljességével kitöltse.

A hit Isten megszólító szavára visszhang, s ebben a rajtunk kívül levő, de velünk, lényünk egész vonatkozásával kapcsolatban álló való is meghatározza önmagát. A való definíciója tulajdonképpen minden esetben „esemény előtti”, hiszen az isteni szóban megmutatkozó valót kell elfogadni előbb, a tények előtti valóságot. Egyedül hit által érthetjük meg, hogy a tény-előtti is a valóság része; egyedül hit által fogadhatjuk el azt, hogy a ténybe-rekesztett is fölülbírálható a hit intenzívebb valósága, telítettebb létezése által.

Ezért állítható az, hogy a hit „homályos”, a „nem látott dolgok tartománya”, miközben nem felejthetjük el azt sem, hogy a Szentírás a Sátánt a világosság angyalának nevezi, jelezvén ezzel azt, hogy a Rossz voltaképpen a „van”-t, a létrejöttet egyedül a láthatókra korlátozza, kizárván belőle a valót megalkotó láthatatlan Teremtőt.

A hit tehát elsődlegesen a nem látott dolgokra vonatkozik, a kinyilatkoztatás meg a *még nem látott* dolgokra, eseményekre, amelyek a küszöbön állnak, bebocsáttatásra várva.

A hitben tehát várakozás van, a remélt dolgok felől való tudás, ám a várakozás tárgya sohasem az esemény, hanem a Világegyetemben rejtőző Személy, az Atya, aki a legközelebb akkor jött az emberhez, amikor a Fiúban, az Ember Fiában kijelentette magát, átlépvén a láthatatlan *vagyok*-ból a látható *itt vagyok veled*-be.

A kinyilatkoztatás minden esetben felfelé nyit meg utat, Istenhez visz közelebb, Istent „mutatja

meg”. Ám ezen utak érvényessége sohasem csak vertikális, sohasem marad meg a személyesben, hanem átkerül a közösségibe, átkerül a külsőbe.

Az elkövetkezendőkből gyakran mindössze annyi látszik, hogy („egy”) Noé bárkát épít – szárazságban. Az eljövendő vizek felől csak Isten tud, Noé az engedelmességet „tudja”. A hit: engedelmesség. Belépés a nem látott dolgok tartományába, ahol embernek semmilyen ésszerűség szerint nem áll módjában tájékozódni. Mert nincs is út, hiszen az út egy a Személlyel, aki azt mondja magáról: „Én vagyok az út...” Isten közelében megszűnik a *cultus rationalis* bármilyen, még keresztény formája is.

Noé bárka-építése botrányos és értelmetlen és „szegény”. Ahogyan kopácsol a napsütésben, és nem történik semmi! Nincs, aki megtartatásra szorulna a közelében, látszólag ő az, aki gyámolításra szorul. A hívő ember sohasem a következményekkel, mindig Istennel számol; nem a botránnyal, hanem Isten közelségével, amelynek nincsen „ésszerű” alternatívája számára, mert benne a jelenvaló és az elkövetkezendő – egy.

A bárka a megtartatás szimbóluma: sohasem egy személyre méretezett, s hely benne nemcsak embernek van, hanem az éppen mentésre szoruló természeti világnak is.

A bárka az egyház szimbóluma is. Az egyháztörténet egyik legszebb mondata szerint a bárka *fluctuat nec mergitur*, ingadozik, de nem süllyed el.

Megtartásra való nép – mondja a Megtartó. Önmagát megtartani nem tudó ember – mondja a Megtartó.

És elered az eső.

A hitből való igazság

...és kiméne, nem tudván hová megy.

Zsidók 11,8

A tét, amely összefügg az emberséggel, vagy ha úgy tetszik, az emberség nembeli lényegével, sohasem kisebb az igazság megjelenésénél. Az engedelmesség útján időről időre megmutatkozik az igazság, a kétségbevonhatatlan tény, előlegezetten, színről színre.

Az igazság megjelenése nem tarka eseménye életünknek, sokkal inkább traumatikusnak volna mondható, mert hiszen létezésünk biológiai alapjait érinti. Az igazság azonban nem személy-telenül jelenik meg, az Istentől jövő legalábbis sohasem. Minduntalan egy „én-vagyok”-hoz köthető, ez hozzátartozik az önmagát kijelentő Atya világra hárított, egzisztenciális tartalommá vált titkaihoz. Isten igazsága a személyesen létezőben mutatkozik meg előbb, azután válik ún. történelmi igazsággá, evidenciává. Előtte azonban mérhetetlenül törékeny, legyűrhető és kigúnyolható, nevetségesen erőtlen. Utána pedig megmarad a hit tárgya, „hitből való igazság” marad, ami pedig csak látszólag mond ellent annak, hogy a történelem részévé válik. (Lásd az özönvíz mitikus emlékezete a legkülönfélébb elbeszélésekben.)

Igaznak lenni – ez a megelőző személyes mozzanat – azt jelenti, kiábrázolni, megjeleníteni a

megszólaló Isten igazságát. A megigazulás útja ez – Noéról olvassuk: „igaz, tökéletes férfiú” (1Móz 6,9)—, amelyet a hitben „nagyok” (nem szeretjük ezt a kifejezést...) titokzatos egyszerűséggel és magától értetődően járnak végig: megigazulnak, azaz életük nem támaszt kétséget Isten „igaz” volta ellen. Az igaz ember a személyesen létező igazság mellett tanú, annál erőteljesebben, minél inkább ő maga gyenge: minél helyettesíthetetlenebb számára a hit tárgya a realitásérzék alibijével, mondjuk. Miért? Mert Isten szeret, de nem szentimentális. És amiképpen a szeretet kemény, úgy az igazság színrehozása, gondoljunk a prófétai korra: drámai. Elég, ha fölelevenítjük azt a szituációt, amelybe ez az „igaz, tökéletes férfiú” került, megszólíttatása után, hogy megértsük, mit is fed a drámai tartalom. Egy teljesen irracionális cselekvésbe kezd, amelynek egyetlen indoka az, hogy az Isten mondta. Indoklása maga is kicsikét habókos, nemde... Semmiféle evilági ésszerűség nem hozható fel, ezek mindegyike megdőlne, ha csak a bárka képtelen, látványosan „bolond” méreteit vesszük alapul. Isten elhívásának egyébiránt mintha valóban megkülönböztető jegye volna az, hogy a fennálló ellenében jelenik meg, kétségbe vonja, fölülbírálja azt a mennyei realitás nevében, amelynek nincs helye. Mindenek előtt azért, mert pusztán lelki vonatkozásként kezeljük és szellemi síkra tereljük. Semmi pillanatnyi pragmatikus mozzanat nem lelhető fel az elhívásban, és legfeljebb csak megbocsátó, kegyes leereszkedéssel tudjuk értékelni azt a kínos tényt – csupán egyetlen jól is-

mert példával előhozakodva- hogy Szent Ferenc ráérősen prédikál a halaknak és az égi madaraknak.

Fújja a szél a forró homokot és Noé bárkát ácsol. A megszólított ember menthetetlenül a világ színe elé kerül, szájára veszi a nép. Kínos helyzetbe hozza környezetét eszement monomániájával. És nem egy-két napra, hanem egy egész emberöltőt kitevő időre. Noé története nyilván arra is utal, hogy Isten nem domesztikálható. Rettenetes Isten Ő, szeretete féltő, az embert magához ragadja és szent félelemmel tölti el.

Ha Isten szólít, akkor abból minden bizonnyal bárka lesz. A neki való engedelmesség jóllehet egy személyes drámában dől el, nem reked meg sohasem a személyes szférában, reáhárul az egész teremtett rendre, amely sóvárogva várja az Isten fiainak a megjelenését (Róm 8,19). Azokét, akiknek a hite, hitből való igazsága nem csupán a lelki élet kényes karbantartását szolgálja, hanem a teremtett világ visszahelyezését a teremtett rendbe. Azokét, akik mérhetetlen szolidaritással *és* hisztériamentesen tekintenek a szenvedésre, akik elég szabadok önnön tételes igazságaiktól ahhoz, hogy a hitből való „meleg” igazság szerteáradását ne gátolják a személytelen doktrinákkal. Akik nem kárhoztatnak, mert az engedelmességnél nincs sürgősebb teendőjük, egyszerre hallgatagok lesznek, amiképpen a hagyomány tartja Noéról, és legfőbb gondjuk az lesz – kinek mi, persze –, hogyan oldják meg néhány állat elszállásolását a veszedelem idejére. Azokét, akik nem (felekezeti/közösségi)

esernyőket gyártanak a várhatóan nagy esőzésekre való tekintettel, hanem bárka építésébe fognak, nem tanácskozván testtel és vérrel.

A „még nem”

Hit által tisztelte Istent Noé, mikor megintetvén a még nem látott dolgok felől, házanépe megtartására bárkát készített, amely által kárhoztatá e világot és a hitből való igazságnak örökösévé lett.

Zsidók 11,6

A hívő ember léte dramatikus. Mindenek előtt azért, mert jelene nem valóságos. Világban való létét „a még nem látott dolgok” felől való tudás határozza meg. Jelene a „még nem”. Jelene a hamarosan elkövetkezendő. A „még nem” arról ad hírt, hogy létünk egésze küszöb előtt áll, és amit *innen* élünk meg, annak jelentését csak az elkövetkezendőben találjuk meg. *Addig* azonban a küszöb-lét terhe hárul ránk, ennek neve pedig a jól ismert Pál apostol-i kifejezés szerint a „homály”. Vagy a rettentően érzékletes angol New International Version változatban: *poor reflection.* Pál apostol ebben a klasszikussá vált tükörhasonlatban – és hogy meg ne feledkezzünk róla: újfent egy himnikus formáról van szó! – látványos képet alkot létünk alaphelyzetéről, magáról az emberi mivolt *differentia specifica*járól: jóllehet *innen* vagyunk még, folyamatosan a „túl” határozza meg életünk egészét. Ebben az egzisztenciális homályban nem elkallódni, tájékozódni és utat találni egyedül a hit feltételével lehet. Mert a hit

„nem lát” ott, ahol a látás kevesebb, mint „nem látott dolgok felől való meggyőződés”.

Innen nem a látás van, hanem a hallás. Sötétség van, ámde visszhangos sötétség. Amelyben előre jutni – előre, azaz közel kerülni – csak a feltétlen reáhagyatkozás által lehet. A hit *speciosus formá*ja – szól az apostoli himnusz –: a szeretet.

Mi következik tehát a jövő idejű eseményre utaló „még nem”-ből? Az a képtelen léthelyzet, miszerint a keresztény ember jelene – a jövő. Ő úgy van jelen, intenzíven, ha hite formája színre hozza, a való rongált terébe emeli a jövendőt. Isten országát. A „még nem” léthelyzetét Bruno Forte az exodus állapotának nevezi: „kinyílni a holnapra, amelynek égboltja más, mint a máé; lépkedni a megígért otthon, az azonosság otthona felé – más azonosság ez, mint jelenkori önmagunké: nem birtokolható – és hinni a hihetetlen lehetőségben, abban, amit K. Barth így nevez: *die unmögliche Möglichkeit Gottes* – Isten lehetetlen lehetősége. Annak esélye ez, hogy egy élemedett korú, gyermektelen férfiúnak annyi utóda legyen, mint égen a csillag, s mint a tengerpart fövenye. Exodusa, kilépése önmagából: hit Isten hihetetlen ígéretében.”

Az „akkor pedig”

Mert most tükör által homályosan látunk, akkor pedig színről színre...
1Korinthus 13.12

A „még nem” (Zsid 11,7) legfeljebb csak módszertani érvénnyel választható el az idő-ív másik pillérétől, amely az „akkor pedig”. Bezárt ajtó előtt éljük le életünket, küszöbön, intenzív várakozásban. Várakozásunk arra utal, hogy a „nem látott”, érzékelésünk elől elrejtett dolgok képezik a voltaképpeni realitást. A várakozás intenzitása pedig arra, hogy jelenünk, a „még nem” döntő a tekintetben, miképpen vesszük birtokba az elkövetkezendőt. Ami eljövend tehát, az előlegezve itt van, lényeg szerinti tartalma az ittlétnek. Ha nem így volna, úgy a várakozás tárgya maga a várakozás volna, s a hit szférájából a véletlen bekövetkezések bizonytalan terepére kerülne át. „Meggyőződés” helyett esélylatolgatás, a „reménylett dolgok valósága” helyett a remény önmagára korlátozódó vallása. A hit centrumában Isten nem mint lehetőség áll, amelyet a való, illetőleg a dolgok alakulása dévaj módon fölülbírálhat. Isten személye oly módon áll a hit centrumában, mint ami lehetővé teszi a hitet és fölülbírálja a valót. Amiből azonban nem vonható le az a következtetés, hogy a „még nem” és az „akkor pedig” között zarándokútját járó ember léte ne volna dramatikus. Isten országa nem evilágról való, mégis azt olvas-

suk róla, „közöttetek van”. És mégsem állítható felőle, hogy „nézzétek, itt van vagy amott”.

A „még nem” és az „akkor pedig” ívén egyensúlyozó ember alatt a kegyelem kifeszített hálója van. Az Istentől való folyamatos és totális függés állapotánál mindennemű bizonyosság alacsonyabb rendű.

Mélyen élni

Most hiszitek?
János 16,31

Jézus visszakérdez. Mintha azt mondaná a tanítványoknak, akik búcsúszavait hallgatják: ne legyetek gyorsak a beszédben. „Ímé, most nyiltan beszélsz és semmi példázatot nem mondasz. Most tudjuk, hogy te mindent tudsz, és nincsen szükséged arra, hogy valaki téged megkérdezzen: erről hisszük, hogy az Istentől jöttél ki.” (Jn 16, 29.30) Visszakérdez, majd a tanítványok elszéledéséről beszél, őket mintegy előlegezetten is megértő gyöngédséggel, a szenvedés nagyhetében, végül pedig, közvetlenül a főpapi ima előtt, az Őt követők eljövendő szenvedését jelenti meg: „E világon nyomorúságtok lészen...” (33.v.)

A negyedik evangélium a Megváltó elbúcsúzásának, hagyatkozásának három fejezetében – a 14.-kel kezdődik – egyszerűen verhetetlen. Ha másutt nem is, de itt világosan kitetszik, mit is jelenthet az, hogy János a „szeretett tanítvány”. Igazi drámai érzékenységgel, csendesen izzó fölfokozottsággal szerkeszti a monológokat, s az ezeket megtorpantó, dinamizáló, figyelmet fogvatartó, rövid és bizony éles párbeszédeket. Zenei formát választ, s ez még inkább a drámához közelíti a szöveget.

„Most nyiltan beszélsz”, „most tudjuk”, mondják a tanítványok – ugyan ki(k)? –, mikéntha vi-

gasztalnák a Mestert. És ezzel a tanítványi vallomással nemhogy nyugvópontra jutna a felindultan búcsúzó Mester monológja, hanem mintegy a szenvedés ajándékának, a legfőbb örökség áttestálásának lehetünk tanúi.

Vajon az „aki tanítvány, annak nyomorúsága lészen” tétel olymódon értelmezhető-e, hogy a tanítványi mivolt *ebben* ismerszik meg? Akinek tehát nincsen „nyomorúsága”, az nem tanítvány?

„Ilyen lelkiállapotban és testileg is nyomorúságosan értem ebbe a kis portugál faluba, mely sajnos szintén szánalmas képet nyújtott, elhagyottan, a teliholdfényű éjszakában, sőt védőszentje ünnepének napján. A tengerparton terült el. Halászok feleségei járták körül a bárkákat, körmenetben, templomi gyertyákat víve, és bizonyosan nagyon régi hálaénekeket énekeltek, szívet tépő szomorúsággal. Semmi nem adhat erről képet. Sohase hallottam ilyen szívszorító éneket, kivéve tán a volgai hajóvontatók dalát. Itt bizonyosodtam meg hirtelen, hogy a kereszténység voltaképp az elnyomottak vallása...” (Simone Weil: Lelki önéletrajz)

Hrabal meg a *Zsebcselek*ben mondja azt az íróról, ami a tanítványnak szánt hallgatódzó-megfigyelői pozícióra érvényes: „...legyen szegény, legyen egyszerű és éljen minél mélyebben, odalent, hogy fölfelé tekinthessen.”

Vajon van-e még emléke erről a „mély” helyről a kereszténységnek? Ha pedig nem fölfelé tekint, úgy bizonnyal nem azt látja, amit kellene.

Mintha nem

...hogy ti gond nélkül legyetek.
1Korinthus 7,32

A „mert elmúlik e világnak ábrázatja” (1 Kor 7,31) mint apostoli *végső* érv fölfokozza az evilági lét értelmét: a gondolatmenetet sokféleképpen közelítik a reformációtól – Weber... – errefelé. Ézsaiás meg az „együnk, igyunk, mert holnap meghalunk!” (Ézs 22,13) hedonizmusát azzal az állapottal hozza összefüggésbe, amelyről két verssel korábban, így ír: „Őt nem látjátok.” Ezt a fajta vakságot lázas tevékenység jellemzi, a dolgoknak a dühödt, humortalan, rosszgyomrú megoldásának a szándéka. És sértődöttség, minden mennyiségben.

Ilyen helyzetben, látva látszik, a diadal: személyes diadal; a kudarc: a befogadó közeg kudarca. (A nép nevében sértegetni a népet. Majd leváltását kezdeményezni.)

Az, akit nem látunk ilyenkor, „régen elvégzé ezt”, (11.v.) Ha pedig „Őt nem látjuk”, miképpen a „nagy próféta” írja, akkor hogyan láthatnánk a maga teljes meghatározottságában azt, akiért, úgymond, cselekszünk. Diogenész fel-alá gurigázza hordóját, hogy maga is fontoskodjon. A „tiszta” látszatot jeleníti meg, ami önmagára korlátozza az életet. A látszatot, amint lényeg lesz és mindenestől fölhasznál.

A Pál apostol-i *mintha*, a „lenni, de nem birtokolni” voltaképpen nem más, mint az evangé-

liumi sáfár szocializált mása. Nekem mindenek felett az apostol indoka tetszik: „Azt akarnám pedig, hogy ti gond nélkül legyetek.” (32.v.) Ez a fajta nagyszerű gondtalanság, könnyű lét ott van mélyen a keresztény hagyományban. A gondtalan ember a másikra figyelni tudó embertárs. Ha birtokolunk, mondja az apostol, akkor nehezebb. De nem reménytelen, mondja. „No, annak okáért éljünk a mi szabadságunkkal mértékletességgel: jer, éljünk ez világon úgy, mintha nem is élnénk!” – írja a XVII. században a puritán Bökényi Philep János.

Amennyiben azt állítaná: a megoldás az, ha mindenünket odaadjuk – s ez bizonnyal egyfajta megoldás –, akkor Isten mindenhatóságát korlátoznánk. A megoldás elfogadása, a puszta megoldásé, amelyben nem lakozik Isten, izgágává és türelmetlenné tesz azokkal az első keresztényekkel szemben, akik, egyre többen, a tehetősek társadalmi szférájából származtak.

Jézus a tű fokát emlegeti és a tevét, a gazdag ifjúnak meg *elismeri* feddhetetlenségét a törvény előtt, ám szembefordítja őt saját rosszérzésével, amivel bizonnyal küszködik. A *mintha nem* „mintha” éppen ettől a szomorúságtól óvna, ahogyan az ifjú *eltávozik*. És magára marad.

Nem szorul segítségre, tehát menthetetlen.

Grádicsok útján

Várja lelkem az Urat, jobban, mint az őrök a reggelt, mint az őrök a reggelt.
Zsoltárok 130,6

„A mélységből kiáltok hozzád, Uram!” – hangzik a zarándokének első sora. A kiáltás az elhagyatottság mélypontján tör fel, azon a helyen, ahol kiszolgáltatottságunk immár fokozhatatlan. A zsoltár sorai között a várakozás nagy tereit lehet fölfedezni, mintha minden mondat, valamennyi nekirugaszkodás után hosszú, feszült hallgatás következnék.

Avagy valóban van-e visszhangja az emberi szónak? „Kicsodánk van az egekben?” Mi az, ami ezt a távolságot fölemészthetné?

Az odalent lévő el akar jutni Isten színe elé, nem takargatja elesettségét, kiált, mindhiába csitítgatják. Még szavait sem hajlandó megválogatni, emlékezteti Istent arra, ami rajta áll, hiszen a találkozás feltételeül Ő szabta meg a bocsánatot, ha nem szolgáltatja ki, ha magánál tartja, úgy ezt az akadályt ember nem hághatja át: „Hiszen te nálad van a bocsánat, hogy féljenek téged!” (4.v.)

Mit tehet az alant lévő?

Várakozik, sőt jobban várakozik, egész lényével teszi, és elindul.

A templomba vezető lépcsősor, az egész szertartás ezt a várakozó elindulást, úton lévő vára-

kozást jeleníti meg. Fokról fokra szól az Istent szólásra bíró *de profundis clamavi*. Olyan responsorium-forma ez az ének, amelyben a válasz helyén nagy csend-térségek vannak: így mutatja meg az elhagyatottság mértékét Istennek. „A létező alany ténylegesen csak úgy gondolható el, hogy megadjuk neki a szót.” (Marcel)

De várakozhat-e intenzívebben a lent élő ember a magasságban lakozó Istennél? Aki időről időre mérhetetlen hallgatásba burkolódzik, várván várva, hogy a hallgatás égnyi paizsát áttörje a reá vágyakozó emberi szó?

Isten hallgatását csak a vele való együtt-hallgatás enyhítheti. Válasza helyett nincsen válasz, amiképpen szava helyett sincsen szó, amely az övé mellé állhatna Aki Isten megszólalására várakozik, az az Ő csendjébe lép. Kiált és hallgatózik, és ismét kiált. Mígnem kiragadja Istent a hallgatásból. Hogy, mire a templomba ér, mikor megállna az oltár előtt, Isten is odaérjen.

A lent élő az oltárnál találkozik az alászállóval.

Az elhagyatott ember az elhagyatott Istennel az áldozatban ismernek egymásra.

Az áldozatban, ahol Isten a legelhagyatottabb emberként emeltetett föl, szenvedett és megmutatta magát az Őt elhagyónak.

Az Ég és a Te

Atyám, vétkeztem az ég
ellen és teellened.
Lukács 15,21

Vajon melyik Atyát szólítja meg a hazatérő fiú, a test szerintit avagy a lélek szerint valót? Kinek tárható fel a mondhatatlan, amelyet a szavaknál sokkal világosabban „elmond” az összeroskadás az atyai ház küszöbén és a régtől (kezdettől) fogva várakozó atya (Atya) kitáruló karjai?

A tékozló fiú története azt a mélységes titkot közelíti, hogy a földiek és a mennyeiek egybeszerkesztettek, emberi ügyeskedés nem emelhet falat az ég és a föld, a fent és a lent közé, mert maga az isteni szeretet csomózza együvé. E titok végső kinyilatkoztatása Krisztus személyében, az Ember Fiában történt meg, aki maga is alászállt az atyai házból, hogy ismét visszataláljon – „Atyám, a te kezeidbe ajánlom lelkemet” –, ami által út lett, amelyen járva visszatalálhatni és otthonra lehet lelni.

A krisztusi kinyilatkoztatás előtt a prófétai kor egésze is erről az eredendő együvé tartozásról szól, hiszen a prófétai szó isteni hang és erőteljes emberi jelenlét egyidőben.

A tékozló fiú történetét maga az Ember Fia mondja el, mélységét megragadnunk egyedül az Ember Fia személyén keresztül lehet; elszakíthatatlan tőle, amiképpen személyében újfent együtt van jelen mindaz, amit különállónak vélünk.

Mi az, ami elválaszthatatlan? Az Ég és a Te. Ebből meg mindjárt az következik, hogy az Éggel való egzisztenciális jelentőségű szóváltásnak feltétele az, hogy egy megszólított földi „te” színe előtt is nyilvánvaló legyen az, ami a bűn homályában rejtve van. Különben a vétek megmarad a maga anonimitásában, s a bűn ez a külön-kerülés maga. (A bukást a bujdosás követi már az Éden óta...) Bármennyire nyilvánvaló is a primátusra utaló sorrend a hazatérő szavaiban – „az ég ellen és teellened” –, a tékozló fiú szavai mégis a földi atyát szólítják. És így szólíttatik meg a mennyei Atya. Az Atya csak azt „hallja” meg eszerint, amit a földi atya füle hallatára vallok meg. Így mehet végbe az együvé-kerülés, hiszen a mennyeiek elválasztása a földiektől minden esetben a földiek egymástól való elválasztását eredményezi.

A visszatalálásnak minden esetben részévé válik a másik ember, mert hazaérkezni ünnep, oly asztalközösség, amelynek az angyalok is örvendező részesei. Mivelhogy a teremtés viszonyainak rongálása, vagyis a bűn sohasem marad meg az egyéni szférában, átkerül a személyesből a közösségibe, és a közösségi közvetítésével áthatja a társadalmit, ezért a helyreállás öröme visszahat a sóvárogva várakozó teremtett világra. Az anonimitás feloldása a bűn megnevezése – ez pedig a megtisztulás kikerülhetetlen feltétele.

A személyes viszony helyreállása (horizontálisan) valóban a mennyei Atyáról szól (vertikálisan). „Hogy egyek legyenek”, kéri a Fiú az

Atyától, akivel egy. „Én és az Atya egy vagyok.” Ebben ismerhető meg a teremtés titka, ebben az „egy”-ben. *Akivel* – akár vízszintesen, akár függőlegesen – az Atya szeretete összecsomóz.

Hazatérés.
A Rembrandt-olvasat
– Olvasat –

Mert ez az én fiam meghalt, és feltámadott; elveszett, és megtaláltatott.
Lukács 15,24

Rembrandt kései vászna –*A tékozló fiú hazatérése* (1663 körül) – a történet meglepő olvasatáról tesz tanúbizonyságot. Misztikusokra jellemző merészség és „fordított látás”, de nem csak ez, hanem a következetes krisztológiai interpretáció teszi a képet valóságos teológiai tanulmánnyá.

Mindez, persze, csak a felszínen még mindig, hiszen a kép szomorúságon és örömön túli atmoszférája, az örökkévalóságot megkísértő *beszédes* mozdulatlansága mintha sokkal inkább arról szólna, hogy a mester nem is festett itt, hanem – imádkozott. Rembrandtnál „a tű, a toll és az ecset manuális vonalvezetése is vallásosan átszellemített”. (Georg Simmel)

A teológia – mint az Istennel való csendes körbejárás és beszélgetés.

Az Istennel való legbensőbb szóváltásnak azt a pillanatát rögzíti, amikor mintegy nem lehet közbeszólnia a körülállóknak, olyannyira valóságos kapcsolat jön létre Isten és a könyörgő ember között. A nagyobbik fiú sem várakozik ugrásra készen, maga elé tekint, mint aki önnön kívül-

rekedtségét szemléli, csodálkozva. Egy ismeretlen érzés lassú és magabiztos elhatalmasodását figyeli meg magán, indulat nélkül, álmélkodással.

Itt még bármi történhet, a nagyobbik fiú, az evangéliumi leírással ellentétben, bent van, nem kell utána küldeni és behívni, a szeme előtt játszódik le az, ami nem az értelemre, nem a józan belátásra, hanem valami egészen másra apellál, amivel – s ez mintha látszanék az arcán – nem rendelkezik.

Lehet-e otthon egyáltalán az, aki nem hazatér és így talál otthonra? Lehet-e eleve otthon lenni? – ez a kérdés.

Az atyja elé zuhanó fiú tulajdonképpen nem is él külön életet a vásznon (egészen másként van ez az 1636-os rézkarcon). Az Atya kontúrja magába foglalja, befogadja, úgy amint van, elrejti a jelenlévők szeme elől. Elfedezi szégyenét, magához vonja, védelmezi. Úgy áll meg, hogy az otthonlévők lehetőleg ne lássanak semmit: széttárja köpenyét, fölé hajol, kezeivel csitítgatja, mint az apró gyermeket szokás. A várakozás egész ideje alatt *ezt* gyakorolhatta az öreg, rögeszmésen készült a pillanatra, és nem ügyelt arra, hogy ne váljon a nevetség tárgyává. Ennyit látunk a fiúból, meg persze a lepusztultságot, a mindent elveszítés odataszító terhét.

„Mennyit” is?

Hát az atyát látjuk „a fiúból.

A történet maga, minden egyes részletével, az Atya arcán jelenik meg.

Az elkallódás rettenetéből mit sem látunk a fiún, jóllehet bűnbánata hitele felől szeretnénk megbizonyosodni, vezekeljen a szemünk előtt, ezt érdemli. Otthonlétünk, az hogy a házhoz tartozunk, leginkább a mások gyötrődése révén nyer megerősítést.

Az Atya arcára kiül minden szenvedés. A várakozás kifejezhetetlen hosszú ideje, melynek egyetlen napja annyi, mint ezer esztendő. Mert nem a múlté a várakozás egyetlen elmúlt pillanata sem, csak sokasodik, és semmi nincs, még az otthon szemlélése sem, ami enyhíthetné.

Az Atya mintha most oldoztatnék fel a hallgatás fogadalma alól. Ott áll a némaság küszöbén, háttal a hallgatás éveinek, és még nem tud megszólalni. Lénye egésze végzi a visszafogadást. Úgy, hogy föl sem merül, hogy az egyetlen egyet fogadta volna vissza, hanem fordítva, a kilencvenkilenc létét tette lehetővé, hogy ez az egy, a hányaveti és folyvást különbözni akaró, megjött. Ám ennek a botrányát, így a nagyobbik fiú, nem lehet elviselni, ki kell kérni, vissza kell utasítani. Ez a mozdulat, ahogyan az Atya az otthont magát, minden egyes homályba fojtott részletével, az otthonlévő kilencvenkilenccel együtt *most* fogadja vissza, mikéntha a tékozló útjára tértünk volna valamennyien!

Most látszik igazán, ki volt, a fiú távollétének idején, otthontalan.

A tékozló?

Nem.

A hűségesek?

Nem, nem, dehogy.

Az Atya, igen.

Mert amikor a kisebbik fiú kikérte a reá eső részt, kiderült, az Atya semmit nem tud adni rész szerint, oda adta hát neki az egész örökséget.

Az otthon csak úgy maradhatott egész, ha fogyatkozás nélkül a tékozlónak adja, amiképpen az Atya mindent a Fiúnak ad. Hiszen ha nem tette volna, hová lehetne hazatérni? „Tiéid valának, és nékem adtad azokat” (Jn 17,6), mondja a Fiú, hazatérőben.

Ül a ház előtt, nem jön álom a szemére. Motyog is néha, de ez is mintha a hallgatás formája volna nála, a némaságé.

Ugyanazok a párbeszédek hangzanak el nap mint nap, mint mikor a bolondtól ugyanazt kérdezzük, hogy hajszálpontosan megismétlődő válaszai megerősítsenek affelől, hogy épelméjűek vagyunk.

Elment?

Dehogy! *Elveszett*, mondja az Atya.

Visszatér?

Nem, nem. *Megtaláltatik.*

Éli a maga életét?

De hiszen *meghalt.*

Majd csak hazajön...!?

Hacsak *föl* nem *támad.*

Egy szavát sem értik. Őt meg nem érdekli, csak mondja, mert hát nem is velük dialogizál, már régtől fogva nem, csak hát nem veszik észre.

Ott van az arcon, a kézfejeken a keresés, a minduntalan való messzire tekintés, és mintha minden ízében külön-külön megjelenítődne a görnyedtség, mert előrehajolva élt attól a naptól kezdve, hogy ennyivel is közelebb legyen, hogy visszavonjon valamit a távolságból, ellopjon egy kevéskét belőle, mert így, előrehajolva, talán kihallani valamit a szélzúgásból, el lehet indulni a bizonytalan hang irányába, menni, menni, fölemészteni a messzeséget.

Elkallódni az elkallódóval, megtaláltatni az elveszettel, nem tanácskozni testtel és vérrel.

Mire való ez a tékozlás, Atyám?

Miféle tékozlás? Miről beszélnek? Van élet a fiú nélkül? Él itt valaki, amióta elment?

És akkor történeteket mesélt róla, fölidézte gyermekkorát, kedvenc szavait.

Senki nem emlékezett már ezekre, az is lehet, ő találta ki őket, erre gyanakodtak.

Máskor meg azt ismételgette, miattunk nem tud hazajönni, miattunk, akik otthon vagyunk a házban, egyszerűen nincs hely, elterpeszkedik az otthonlétünk, csoda-e, ha elment?

Ki térhetne ide vissza, csak nézzenek körül a házban, mutassák meg, hol van itt annyi hely, hogy valaki a fejét lehajthatná, kíváncsi volna rá. El ne mulasszák fölhívni rá a figyelmét, akkor majd ő sem üldögél többet a kapu előtt, mit üldögél?, lázasan várakozik, akkor majd bejön, megígéri.

Amikor már nem bírták, tékozló atyának nevezték, ám ezzel az ellenkező hatást váltották ki, örült a szónak, benne, a szóban, tékozló, közösség van a fiúval, mondta, csakhogy értik már, miről van szó, meg is dicsérte bölcsességüket, kijelentette, okot szolgáltatnak ezzel arra, hogy visszatérjen.

Ott áll, föléhajolva, nem is őt nézi, befelé tekint valahova, érthetetlen szavakat mormol.

Akkor hát végre magam is hazatérhetek, mondja, Uram bocsásd már el szolgádat békével.

Levél a szerelemről

...mint a halál...
Énekek 8,6

Sárának

„Nem jó”, hangzik az első visszavonás, még az idők kezdetén, az embernek nem jó, mondja a Szeretet, ha pedig nem jó annak, aki hozzám tartozik, aki arcomat viseli arcán és lelke belőlem való lélek, akkor hogyan lehetne jó nekem, mondja Isten, nem jó, még akkor sem jó, ha az első ember erről mit sem tud, még csak nem is érzi, hiszen láthat-e szükséget az, aki nem különállóként szemléli a vadonatúj eget a zsenge földtől, ugyanazok az ujjnyomok tündökölnek mindenütt, az egymásnak felelgető csillagok és szentjánosbogarak akár, *impressorum digitorum*, állapítja meg tárgyilagosan Isten, és mégsem jó, még nem, mondja Isten, megpillantván a szeretetet az ember arcán, hogyan lehetne teljes a rész szerinti és hogyan lehetne rész szerinti a teljes, ez itt a kérdés, ha már a láthatóba kiáradt a láthatatlan, ha már az ember nevébe rejtezett a Névtelen, legyen szabad, mondja akkor a Szeretet, hogy igazán és teljesség szerint az enyém lehessen, szerzek neki segítőtársat, mondja, hozzá illőt, ez az, mondja, és az isteni féltőn szerető lemondás öröme ott lebeg az ember felett azóta is, és ímé társa van immár, belőle való test és belőlem való lélek, kiegészül így a szeretet, mert megosztható, mert nem visszatükröződik csak,

fölfelé, ezt a felette való szükséget éli megszakítatlanul a szeretet, kevesebb szeretne lenni odaadván önmagát a társnak, amiért is egyre több, nem feledkezik meg rólam az ember, mondja a Szeretet, férfivá tettem őt és nővé, mondja, megajándékoztam őt a szükséggel, mert hát szükségről lévén szó, lehet-e valakire gondolni és nem Valakire, ha pedig a valaki ötlik fel a Valaki helyében, akkor a társtalanság sem Társtalanság, s ezen a ponton valóban a szükség neméről lehetne elgondolkozni, fölismerni ugyanis a Társtalanságot azt is jelenti egyszersmind, hogy társra találunk, mert ha valaki, ha Valaki, akkor Krisztus valóban Társtalan, Ő a Társtalan lény, szabadságunk pedig nem egyéb, mint a megosztott társtalanság, ám a Társsal, illetőleg az egyetlen Társtalannal közölt egyedüllét, ez a szükség törvény bont valóban, és helyette a szeretet könnyű hatalmát instituálja, mert ami a törvényt megtöri, az valóban színre hozza Krisztust, az élőt, aki nem megoldás, nem, és nem kiút, nem, és nem főnyeremény, nem, hanem a zsigerek, az ösztönök, az indulatok valóságos öröme, mert amennyiben nem, úgy legfeljebb a megoldás fogalma, a kiúté stb., egy fogalom meg nem élhető, nem grádics, ha színre lép, attól fogva szabad az ember a szükségeire nézve, szabad a társtalanságra nézve, szabad a szabadságára nézve, csak Krisztus személyére nézve nem szabad, mert minden beteljesülés alacsonyabb rendű az ő teljességéhez mérten, és alacsonyabbságánál fogva szükségképpen pusztító is, jelesül a szerelem ilyen, mert a legközelebb látszik állni ahhoz az önazonos

teljességhez, ami azonban csak Krisztusban van, s amire nézve érthetetlenül kegyetlenek az apostol önpusztító szavai, „élek többé nem én, hanem...”, ám a „hanem” előtt a halál van, a halál, az emlékezeté, a bizonyosságoké, a szándéké, kivált, ha jó, jelesül a szerelem, mivel színre hozza azt, amit boldogságnak nevezünk, és ami valóban az is, de, és ami itt következik, attól én magam rettegek a legjobban, Isten féltőn szerető Atya, elszeret a boldogságaim mellől a halál közelébe, amiért is a szerelem, noha valóban diadalt ül az idő fölött, miként Isten közöttünk történő országlása, a szerelem a legpusztítóbb, kell-e mondanom, de ebben már, ebben a pusztulásban valóban értelmet nyer a társtalanság és Társtalansággá lesz, ezt az utat járjuk mindannyian, amikor járjuk, ettől a Társtalanságtól szabadul fel a másik ember, megérzi, hogy az ő léte nem a másik ember létének megoldása, mert eszméletlen dolog úgy gondolnia férfinak nőre, hogy megoldja életét, ilyen kapcsolatba egészséges ösztönű ember nem lép be, fél tőle, kerülgeti, visszalép, elbátortalanodik, elvész, csupa seb az ember, egyre nagyobb fájdalmakat okoz kinyújtani a kezet, érintésre máris vérezik az arc, felismerhetetlenné lesz a homlok, ám mindez csak önmagára emlékeztet, a szükségre a Szükség helyett, valakire Valaki helyett, valami másra önmagunk helyett, ami már nem személy, nem megszólítható lény, aki már *nem*.

A fiú atyjának üzen

Bátki Lászlónak

aki megtalál – angyal, nem is ördög – ne nézze
arcom; álljon előttem, oldalt, hogy elmehessek,
az út legyen mindig szabad! Hajtson fejet, amikor
fejet hajt, ne lessen rám alulról, mintha kútból
tekintene ki; fölfigyel, fejet pillant meg a
nappali csillagok között, förtelmes borostát,
mint akit hosszú időre égi testekkel zártak volna
össze, így szólt az ítélet, amikor a vagyoni
helyzetet hirtelen szóba hozta. Rejtse leleményesen,
hogy a másik oldal az, ahol várakozik. A darabka
gondviselést a koponyája felett súlyos hiba volna
észrevennem, takarja felhő vagy madár, felhő
árnyéka vagy madáré, nem tudom, kellemetlenkedni
nem fogok, ígérem. Számos lehetősége kínálkozik
a tapintatnak. Ha, teszem azt, sínre szorítaná
nyakát a hídon, ahol eljárok, és várna rám,
hogy megmentsem – ilyesmire gondolok. És az
örökségről szó sem esne, mondjuk, a házba belépvén